

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง การสื่อสารทางเศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว:
กรณีศึกษาจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์

เสนอต่อ

พิพิธภัณฑพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
สถาบันพระปกเกล้า

โดย

นายศิวศิลป์ จ้อยเจริญ
นักวิชาการ พิพิธภัณฑพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
สถาบันพระปกเกล้า

กันยายน 2568

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง การสื่อสารทางเศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว:
กรณีศึกษาจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์

เสนอต่อ

พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
สถาบันพระปกเกล้า

โดย

นายศิวศิลป์ จ้อยเจริญ
นักวิชาการ พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
สถาบันพระปกเกล้า

กันยายน 2568

บทสรุปผู้บริหาร

งานวิจัยนี้ศึกษาและวิเคราะห์เอกสารทางประวัติศาสตร์ “จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์” ซึ่งจัดพิมพ์โดยกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีการดำเนินการตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อการศึกษาการสื่อสารทางเศรษฐกิจของรัฐบาลสยามตามวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่

1. ศึกษาการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางเศรษฐกิจสมัยใหม่ในจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ใน

ทศวรรษ 2470

2. วิเคราะห์ข้อจำกัดด้านการสื่อสารและการเผยแพร่ข้อมูลเศรษฐกิจในจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์

3. ศึกษาสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาลสยามในช่วงเวลาดังกล่าว

สยาม ต้องเผชิญการเปลี่ยนแปลงของระบบการค้าโลกและแรงกดดันจากเศรษฐกิจภายใน รัฐบาลจึงริเริ่มใช้แนวคิด “สถิติ” เป็นเครื่องมือสำคัญ โดยมีการก่อตั้งกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ใน พ.ศ. 2458 เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลด้านการค้า ก่อนจะยกฐานะเป็นกระทรวงพาณิชย์ และจัดตั้งสภาเผยแผ่พาณิชย์ใน พ.ศ. 2463 เพื่อทำหน้าที่บูรณาการงานด้านพาณิชย์อย่างเป็นระบบ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กระทรวงพาณิชย์ถูกรวมกับกระทรวงคมนาคมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและลดภาระของงบประมาณ แต่การดำเนินงานของจดหมายเหตุเผยแผ่พาณิชย์ยังคงมีการดำเนินการสืบเนื่อง ในการเผยแพร่ข้อมูลการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจและการพาณิชย์ สะท้อนถึงการนำองค์ความรู้สมัยใหม่มา

อย่างไรก็ตาม จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์จะเป็นแหล่งข้อมูลเชิงเศรษฐกิจที่สำคัญ แต่ยังมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น รูปแบบการสื่อสารที่เน้นราชการภายในมากกว่าการเผยแพร่ต่อสาธารณะ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีการศึกษากับกลุ่มผู้อ่านจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ อย่างไรก็ตามการจัดทำเอกสารในลักษณะนี้ถือเป็นรากฐานของการจัดการข้อมูลเศรษฐกิจในเวลาต่อมา

นอกจากนี้จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ยังคงให้ภาพทางเศรษฐกิจและการพาณิชย์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่แสดงให้เห็นถึงการทำงานของส่วนงานพาณิชย์ ประเภทของสินค้าส่งออก และนำเข้าของสยาม ความสัมพันธ์ระหว่างตลาดสยามกับตลาดโลก เป็นต้น

จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์จึงเป็นเอกสารสำคัญของสยาม ที่แสดงให้เห็น การใช้ข้อมูลสถิติและองค์ความรู้สมัยใหม่เป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจและการพาณิชย์ เอกสารและงานเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของรัฐบาลสยามต่อบริบทโลก และเป็นรากฐานสำคัญของการบริหารเศรษฐกิจสยาม/ไทยในยุคต่อมา

Executive Summary

This research examines and analyzes the historical document, 'The Records of the Commercial Council of the Ministry of Commerce and Communications' during the reign of King Prajadhipok (Rama VII), which originated in the reign of King Vajiravudh (Rama VI). The study aims to investigate Siam's economic communication according to three objectives:

1. To study the application of modern economic knowledge during the reign of King Prajadhipok (Rama VII)

2. To analyze the limitations of economic communication and dissemination of information in The Records of the Commercial Council

3. To examine the economic and social environment of the Siamese government during this period.

Siam faced changes in the global trading system as well as pressures from domestic economic conditions. In response, the government introduced the concept of "statistics" as a crucial tool, leading to the establishment of the Department of Commerce and Statistical Forecasting in 1915 to collect and analyze trade data. This department was later elevated to the Ministry of Commerce, alongside the establishment of the Commercial Council in 1920, to integrate commercial activities systematically. During King Prajadhipok's reign, the Ministry of Commerce was merged with the Ministry of Communications to improve efficiency and reduce budgetary burdens. Nevertheless, the Records of the Commercial Council continued to function

as an important channel for disseminating information on economic and commercial policies, reflecting the adoption of modern knowledge in governance.

However, despite being an important source of economic information, the Records had notable limitations, particularly in communication. Its format emphasized bureaucratic use more than public dissemination, and the readership was largely confined to the educated class. Still, the creation of such documents laid the foundation for future systems of economic information management.

Moreover, the Records provide a comprehensive picture of Siam's economy and commerce during King Prajadhipok's reign. They illustrate the functioning of commercial institutions, the categories of exports and imports, and the relationship between the Siamese market and global markets.

In conclusion, the Records of the Commercial Council stand as a significant historical source that demonstrates how statistical data and modern economic knowledge were employed as essential tools in shaping Siam's economy and commercial policies. These documents reflect the government's adaptation to global contexts and form an important foundation for the management of the Siamese/Thai economy in subsequent eras.

บทคัดย่อ

สยามมีพัฒนาการด้านเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องตั้งแต่การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงใน พ.ศ. 2398 และการปฏิรูปประเทศครั้งใหญ่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ยังคงขาดหน่วยงานกำกับด้านการพาณิชย์โดยตรง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีการจัดตั้งกระทรวงพาณิชย์ และสภาเผยแผ่พาณิชย์ เพื่อเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การกำหนดนโยบายและการเผยแพร่ความรู้ทางการค้า ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กระทรวงพาณิชย์ถูกรวมเข้ากับกระทรวงคมนาคมเพื่อลดรายจ่ายของงบประมาณแผ่นดินและการบูรณาการงานที่มีลักษณะงานใกล้เคียงกัน โดยหนึ่งในภารกิจสำคัญของกระทรวงพาณิชย์ตั้งแต่การก่อตั้งกระทรวง คือ การจัดพิมพ์ “จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์” เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ด้านการพาณิชย์และสถานการณ์เศรษฐกิจทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศแก่สาธารณชนชาวสยาม

จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการตีพิมพ์บทความ 377 เรื่อง ซึ่งครอบคลุมรายงานการค้าข้าว ไม้ แร่ สินค้าอื่น ๆ รวมถึงสถานการณ์ตลาดต่างประเทศ และยังเผยแพร่นโยบายของรัฐ การค้าภาคเอกชน และการนำเอาองค์ความรู้สมัยใหม่มาปรับใช้ในการทำความเข้าใจสถานการณ์ทางการพาณิชย์และเศรษฐกิจ เช่น สถิติ เศรษฐศาสตร์ เคมี และพฤกษศาสตร์ แม้จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์จะมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้าใจด้านการพาณิชย์และเปิดโลกทัศน์ทางเศรษฐกิจแก่สาธารณชน แต่การแพร่กระจายของจดหมายเหตุกลับจำกัดอยู่ในเขตเมืองและหน่วยงานราชการ โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ผู้อ่านเข้าถึงการศึกษาแบบสมัยใหม่ได้ และสามารถทำความเข้าใจต่อเนื้อหาที่เผยแพร่ได้มากกว่า

Abstract

Siam's economic development accelerated after the signing of the Bowring Treaty in 1855 and through King Chulalongkorn's reforms. Despite this progress, a specialized agency for commerce was lacking. To address this gap, King Vajiravudh established the Ministry of Commerce and the Commercial Council to exchange ideas and craft policy. Later, in King Prajadhipok's reign, these functions merged with the Ministry of Transport to streamline government and expenses.

Since its establishment, the Ministry of Commerce has prioritized publishing the Record of the Commercial Council to inform the Siamese public about commerce and report on domestic and international economic situations.

During the reign of King Prajadhipok, the Record of the Commercial Council published a total of 377 articles covering trade reports on rice, timber, minerals, and other goods, as well as updates on foreign markets. The publication also presented government policies, private sector trade activities, and the application of modern knowledge to the understanding of commercial and economic conditions, such as statistics, economics, chemistry, and botany.

Although the Records played a crucial role in promoting an understanding of commerce and broadening public economic perspectives, their circulation remained limited to urban areas and government offices—especially in Bangkok—where readers had access to modern education and were better equipped to comprehend the published content.

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	
บทคัดย่อ	
Abstract	
คำชี้แจงเกี่ยวกับเอกสารจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พานิชย์และการอ้างอิง	1
บทที่ 1 บทนำ	3
1.1 ที่มาและความสำคัญ	4
1.2 วัตถุประสงค์	9
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	9
1.4 ระยะเวลาการดำเนินการ	10
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	11
2.1 การศึกษาประวัติศาสตร์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและการพาณิชย์	11
2.2 การศึกษาเศรษฐกิจของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยการสำรวจพื้นที่ของชาวต่างประเทศ	14
2.3 การศึกษาประวัติศาสตร์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและสื่อสิ่งพิมพ์	16

เรื่อง	หน้า
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม (ต่อ)	
2.4 สรุป	19
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	20
3.1 วิธีการดำเนินการศึกษา	20
3.2 ระยะเวลาการดำเนินการวิจัย	20
3.3 การวางแผนการวิจัย (โดยสังเขป)	21
3.4 นิยามศัพท์	22
3.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	23
บทที่ 4 สภาเผยแผ่พาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	24
4.1 สภาเผยแผ่พาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	25
4.2 สภาเผยแผ่พาณิชย์กระทรวงพาณิชย์และคมนาคมในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	34
4.3 สรุป	37

เรื่อง	หน้า
บทที่ 5 จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์กับการสื่อสารทางเศรษฐกิจในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	39
5.1 ปริมาณของเนื้อหาและกลุ่มของเนื้อหาที่มีในจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์	41
5.2 เนื้อหาสาระในจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์	46
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	
5.3 ข้อจำกัดและปัญหาของการสื่อสารทางเศรษฐกิจของจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์	55
5.4 สรุป	57
บทที่ 6 บทสรุป	59
บรรณานุกรม	61
ภาคผนวก ก	64
ภาคผนวก ข	68

สารบัญตาราง

เรื่อง	หน้า
ตารางที่ 1 ตารางแสดงจำนวนบทความและรายงานตามกลุ่มประเด็นต่าง ๆ ในจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	43
ตารางที่ 2 ปริมาณการส่งออกสินค้าประเภทข้าวและรายได้จากการส่งออกข้าวระหว่าง พ.ศ. 2464-2471	50

สารบัญแผนภูมิ

เรื่อง	หน้า
แผนภูมิที่ 1 แผนผังแสดงอัตราส่วนเนื้อหาในจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย ในสมัยรัชกาลที่ 7	45

คำชี้แจงเกี่ยวกับเอกสารจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์และการอ้างอิง

เนื่องจากเอกสารจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ได้รับการจัดเก็บอยู่ในชุดเอกสารจดหมายเหตุการรถไฟแห่งประเทศไทย จึงเป็นเหตุให้ หมายเลขเอกสารไม่ตรงกับวัน เดือน ปี ของการออกจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ตามรายไตรมาส ดังนั้น เพื่อสร้างความเข้าใจสำหรับผู้อ่าน ผู้วิจัยจึงนำรายละเอียดที่ได้บันทึกไว้ทางบรรณารักษศาสตร์กับข้อมูลการออกจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์รายไตรมาสของเอกสารจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มาแสดงไว้ในตารางต่อไปนี้

ตารางแสดงเอกสารชุด รพท.2 จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์

ลำดับที่	หมายเลขและชื่อเรื่องเอกสาร	รายละเอียดภายในชุดเอกสาร
1	รพท.2/9 จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 20-23	เดือนเมษายน พ.ศ. 2469 ฉบับที่ 20 หน้า 275-387 เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2469 ฉบับที่ 21 หน้า 1-98 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2469 ฉบับที่ 22 หน้า 93-223 เดือนมกราคม พ.ศ. 2469 ฉบับที่ 23 หน้า 1-118
2	รพท.2/11 จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 24-27	เดือนเมษายน พ.ศ. 2470 ฉบับที่ 24 หน้า 119-202 เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2470 ฉบับที่ 25 หน้า 1-95 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2470 ฉบับที่ 26 หน้า 97-235 เดือนมกราคม พ.ศ. 2470 ฉบับที่ 27 หน้า 237-331
3	รพท.2/13 จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 28-31	เดือนเมษายน พ.ศ. 2471 ฉบับที่ 28 หน้า 333-423 เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2471 ฉบับที่ 29 หน้า 1-120 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2471 ฉบับที่ 30 หน้า 121-239

		เดือนมกราคม พ.ศ. 2471 ฉบับที่ 31 หน้า 241-379
4	รพท.2/15 จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่ พณิชย ฉบับที่ 32-35	เดือนเมษายน พ.ศ. 2472 ฉบับที่ 32 หน้า 381-504 เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2472 ฉบับที่ 33 หน้า 1-126 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2472 ฉบับที่ 34 หน้า 127-263 เดือนมกราคม พ.ศ. 2472 ฉบับที่ 35 หน้า 265-428

อย่างไรก็ตาม จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พณิชยในชุด รพท.2/17 ฉบับที่ 36-39 พ.ศ. 2473 เกิดความเสียหายเนื่องจากการจัดเก็บที่เกิดเชื้อรา และเป็นปีสุดท้ายที่ทางสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติมีการเก็บรักษาไว้ ทั้งนี้ สำนักหอสมุดแห่งชาติได้เก็บรักษาเอกสารจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พณิชยที่มีความสืบเนื่องของเวลาติดต่อกับชุดเอกสารของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติเพียง 1 ฉบับเท่านั้น คือ จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พณิชย กระทรวงเกษตรพณิชยการ กรุงเทพฯ งวดที่ 3 พ.ศ. 2475

สำหรับระบบการอ้างอิงในโครงการวิจัยฉบับนี้ได้มีการนำการอ้างอิงแบบเชิงบรรณตามหลักเกณฑ์ Turabian โดยใช้การอ้างอิงแบบเชิงบรรณ (Notes-Bibliography Style) เป็นการอ้างอิง ด้วยข้อความไว้ท้ายหน้ากระดาษ ตามรูปแบบในคู่มือการพิมพ์วิทยานิพนธ์ พ.ศ. 2564 โดยหอสมุดแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทที่ 1

บทนำ

“...พระเจ้าแผ่นดินทรงมีพระราชภาระพึงต้องทรงกระทำอยู่เพียงสามประการเท่านั้น (1) นำที่ที่จะต้องป้องกันสมาคมให้พ้นจากความทารุณกรรมและการบุกรุกของอริสมาคมอีกพวกหนึ่ง (2) นำที่คุ้มครองสมาชิกในสมาคมทุก ๆ คนให้ได้รับความคุ้มครองจากอธรรม เหตุความกดขี่จากสมาชิกของอีกสมาคมหนึ่ง เหตุอีกนัยหนึ่งก็ต้องจัดระเบียบการศาลให้แน่นแฟ้นเป็นยุติธรรม (3) นำที่การโยธาก่อสร้างและบำรุงการสาธารณประโยชน์ ซึ่งอาจจะไม่เป็นประโยชน์ต่อส่วนบุคคล เหตุต่อจำพวกน้อยจะคิดสร้างขึ้นและรักษาไว้ เพราะว่่ากำไรจะไม่คุ้มเท่ากับที่เสียไปของบุคคลคนเดียว เหตุของคนจำพวกน้อยจำพวกหนึ่ง แต่ก็อาจอำนวยผลให้แก่สมาคมเป็นส่วนใหญ่ได้อย่างงดงามเกินกว่าที่ต้องลงทุน

โดยพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตรีชนกแนบในพระราชหฤทัยว่ารัฐประศาสนโยบายของประเทศควรแบ่งงานการเป็น 3 ประเภท ซึ่งคล้ายกับข้อความที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น คือ 1 การป้องกันของประเทศ 2 การปกครอง 3 การเผยแผ่พาณิชย์ ในข้อท้ายนี้การพาณิชย์รวมอยู่ด้วย”¹

พระดำรัสในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน

ผู้รั้งตำแหน่งนายกสภาเผยแผ่พาณิชย์ต่อที่ประชุมพิเศษสภาเผยแผ่พาณิชย์

¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, รพท.2.2/9 เรื่อง จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 20-23 (พ.ศ. 2469).

1.1 ที่มาและความสำคัญ

การศึกษาประวัติศาสตร์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477) ผู้ศึกษามักให้ความสำคัญกับหัวข้อหรือประเด็นทางการเมือง² โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หัวข้อที่เกี่ยวข้องกับการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 สาเหตุและปัญหาต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อปรากฏการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่นำไปสู่การปฏิวัติ ในขณะที่หัวข้อด้านทางเศรษฐกิจมีการศึกษาและให้ความสำคัญกับนโยบายทางการเมือง คลัง การรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ และวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในรัชสมัย³ แต่การศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารทางเศรษฐกิจยังไม่ปรากฏมากนัก หรือการศึกษาที่มีอยู่จะเกี่ยวข้องกับการสื่อสารระหว่างภาครัฐกับสาธารณะ โดยเฉพาะเรื่องการสื่อสารทางการเมือง อาทิ บทบาทของหนังสือพิมพ์กับการวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐ หรือนโยบายการควบคุมสื่อสิ่งพิมพ์ของรัฐบาลสยามในช่วงทศวรรษ 2470-2480⁴

การสื่อสารทางเศรษฐกิจ (Economic Communication) เป็นเรื่องสำคัญของภาครัฐในการทำ ความเข้าใจและสื่อสารกับสังคมเพื่อการพัฒนาให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน ทั้ง

² วีรวัลย์ งามสันติกุล, *ประชาธิปไตยในกระแสประวัติศาสตร์*, กรุงเทพฯ: มูลนิธิประชาธิปไตย-รำไพพรรณี, 2559; ศราวุฒิ วิสาพรหม, “80 ปี การปฏิวัติสยาม 2475: ย้อนพินิจพรมแดนความรู้การปฏิวัติสยาม 2475 (อีกครั้ง),” วารสารสถาบันพระปกเกล้า 11, 1 (มกราคม-เมษายน 2556): 5-37.

³ ชูศรี มณีพฤกษ์, *นโยบายเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว*, นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, 2550; พงษ์พันธ์ อูยานนท์, *เศรษฐกิจไทยในสมัยรัชกาลที่ 7 รักษาเสถียรภาพ ปูพื้นฐานการพัฒนา*, กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, 2558; มยุรี นกยูงทอง, “ปัญหาเศรษฐกิจของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว(พ.ศ. 2468 – 2477),” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

⁴ พรทิพย์ ดิสมโซค, *แนวความคิดและวิธีการสื่อสารการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ.2468-2477*, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2553.; พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม. “บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทยตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.

ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจของภาครัฐและภาคเอกชน รวมถึงการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในสังคมจากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการค้าขาย ดังปรากฏอยู่ในพระอัยการอาชญาหลวงในสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ไม่สามารถกำหนดได้อย่างชัดเจนว่าประกาศออกใช้ในรัชสมัยของพระมหากษัตริย์พระองค์ใด ความว่า

“มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวทรงบัญญัติให้ซื้อขายสิ่งของตามถนนตรเหลาด และผู้ซื้อขายทำเกินพระราชบัญญัติ มิได้ซื้อขายตามตรเหลาด มักซื้อถูกขายแพงนอกพระราชบัญญัติ ท่านว่าละเมิดพระราชอาญา ให้จำขื่อไล่ไว้ 3 วัน แล้วเอาไปประจานรอบตรเหลาด แล้วให้ทวนด้วยไม้หวาย 25 ที อย่าให้ดูเยี่ยงอย่างกัน ถ้ากำนันตรเหลาดมิได้กำชับว่ากล่าว ละให้ลูกตรเหลาดซื้อถูกขายแพงกว่าถนนตรเหลาด อันพระเจ้าอยู่หัวทรงบัญญัติห้ามไว้ ให้เอากำนันตรเหลาดจำขื่อไล่ไว้ 3 วัน แล้วทวนด้วยไม้หวาย 15 ที”⁵

กฎหมายดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับราษฎร ที่พระมหากษัตริย์ทรงต้องรักษาความเรียบร้อยในตลาดการค้า ไม่ให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบเรื่อง “ราคาสินค้า” กันในตลาดและสถานที่ซื้อขายสินค้า โดยมีตัวกลางอย่าง “กำนัน” ในฐานะผู้ควบคุมกฎหมายและเป็นผู้สื่อสารความเข้าใจเรื่องกฎระเบียบทางการค้ากับผู้ค้าและราษฎร

เมื่อสยามรับเอาเทคโนโลยีและองค์ความรู้ทางการพิมพ์สมัยใหม่จากตะวันตก การสื่อสารทางเศรษฐกิจระหว่างพระมหากษัตริย์กับราษฎรมีความชัดเจนมากขึ้น เห็นได้จากในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลสยามจัดพิมพ์ประกาศเกี่ยวกับพิกัตอัตราภาษีอากรใน พ.ศ. 2397 เพื่อให้ราษฎรได้ทราบข้อมูลและเป็นการป้องกันการเอารัดเอาเปรียบจากเจ้าพนักงาน และยังเป็น การสื่อสารทางตรงระหว่างพระมหากษัตริย์

⁵ หลวงวิจิตรวาทการ, *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของไทย*, กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊ค, 244, น.146-147.

กับราษฎร ที่ก่อให้เกิดการรับรู้ถึงความเอาใจใส่ของพระเจ้าแผ่นดินต่อความเป็นอยู่ของราษฎรในพื้นที่สาธารณะ⁶ ซึ่งในเวลาต่อมารัฐบาลสยามจะมีการประกาศกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับทางการค้าต่าง ๆ ลงในราชกิจจานุเบกษา อยู่เสมอ รวมถึงการอธิบายสถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นแก่ราษฎร อาทิ การประกาศเรื่องความอึดอัด ผิดเคือง ในพ.ศ. 2475 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการสื่อสารเรื่องเศรษฐกิจที่ชัดเจนระหว่างพระมหากษัตริย์กับราษฎร ผ่านฎีกาที่ราษฎรทูลเกล้าถวายฯ

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศแก่ประชาชนทั้งปวงให้ ทราบทั่วกัน ด้วยได้ทรงรับฎีกาทูลเกล้าฯ ถวายมาแต่ที่ต่าง ๆ หลายฉบับ กราบบังคมทูลฯ ร้องทุกข์ถึง ความอึดอัดผิดเคืองซึ่งเกิดขึ้นแต่ปีหลังมาจนปีนี้ เป็นเหตุให้ขัดสนจนทรัพย์ ทำมาหาได้ไม่พอจะเลี้ยงชีพ และเสียภาษีอากรได้สะดวกเหมือนแต่ก่อน พวกเราขอให้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ช่วยบรรเทาความ เดือดร้อนด้วยประการต่าง ๆ ...”⁷

นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงการสื่อสารระหว่างพระมหากษัตริย์กับราษฎรในเรื่องเศรษฐกิจแล้ว ประกาศ ดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงความพยายามของรัฐบาลสยามในเวลานั้นที่จะอธิบายมูลเหตุของปัญหาทางเศรษฐกิจ และพยายามสร้างความเข้าใจแก่ราษฎร

“... เพราะมูลเหตุแห่งความอึดอัดผิดเคืองครั้งนี้มิได้เกิดขึ้นในพระราชอาณาเขตต์ อันจะพึง ป้องกันได้ด้วยพระบรมเดชานุภาพ หรือรัฏฐาภิบาลนโยบายของรัฐบาล เหตุเกิดในประเทศอื่น ๆ ก่อนแล้ว ลามมาโดยลำดับจนถึงประเทศนี้ ความเดือดร้อนมีแก่ชาวประเทศอื่นอยู่โดยมาก แต่ประเทศของเราเนี่ยัง

⁶ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, สยามพิมพ์การ: ประวัติศาสตร์การพิมพ์ในประเทศไทย, กรุงเทพฯ: มติชน, 2549, น. 366.

⁷ “ประกาศเรื่องความอึดอัดผิดเคือง,” ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 49, 5 มิถุนายน 2475, 148.

บอกว่าประเทศอื่นอยู่โดยมาก ด้วยเป็นเป็นแต่อดคัดขัดสนไม่ถึงต้องอดอยากมากเหมือนกับเขา ถึงกระนั้นความลำบากก็กระเทือนถึงบ้านเมืองด้วยกันทุกประเทศ ...”⁸

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการสื่อสารข้อมูลทางเศรษฐกิจระหว่างพระมหากษัตริย์ รัฐบาลและราษฎร ที่ต้องมีการให้ข้อมูลทั้งในเชิงกฎระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ และข้อมูลที่แสดงถึงสาเหตุ และความเป็นไปของเศรษฐกิจและการพาณิชย์แก่สาธารณะ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีความสำคัญมากขึ้นเมื่อสยามมีความใกล้ชิดกับตลาดโลก และเกิดความเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจภายในของสยาม ตั้งแต่ที่รัฐบาลสยามได้ลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษและชาติมหาอำนาจอื่น ๆ ตั้งแต่ พ.ศ. 2398 เป็นต้นมา การปฏิรูปทางเศรษฐกิจของสยามกลายเป็นเรื่องสำคัญมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลสยามจัดตั้งหน่วยงานสำคัญหลายแห่งขึ้นมาดูแลกิจการทางเศรษฐกิจ เช่น การจัดตั้งหรือราชการพัฒนาใน พ.ศ. 2416 เพื่อการดูแลและการจัดการภาษีอากร การจัดตั้งกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ พ.ศ. 2433 เพื่อการดูแลและการจัดการกิจการทางงบประมาณและเศรษฐกิจมหภาค และการจัดการทำงบประมาณรายปีครั้งแรกใน พ.ศ. 2439 แต่การจัดการด้านการพาณิชย์หรือการค้าขาย อาทิ การค้าสินค้าปลีก การตั้งบริษัทการค้าต่าง ๆ รวมถึงการธนาคาร ภาครัฐปล่อยให้เอกชนมีการจัดการตัวเองเป็นส่วนใหญ่ ไม่ได้สร้างองค์กรหรือหน่วยงานใดมาทำหน้าที่ดู ควบคุมหรืออุดหนุนเอกชนอย่างเป็นทางการ⁹

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารัฐบาลสยามจะมีการตั้งหน่วยงานขึ้นมาดูแลการจัดการทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะภาคการคลัง แต่ภาครัฐยังคงขาดข้อมูลทางสถิติและหน่วยงานที่จะช่วยเหลือดูแลและอุดหนุนประชาชนในการต่าง ๆ ดังปรากฏในคำอธิบายของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ (พ.ศ. 2451-2465) ว่ากระทรวงพระคลังมหาสมบัติยังไม่มีอุบายการคลัง เนื่องจากยังขาดความรู้ในเรื่อง

⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 149.

⁹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, รพท.2.1/1 เรื่อง จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 1-3 (พ.ศ. 2464).

“สถิติสถิต (statistic)” หรือ “สถิติพยากรณ์” และข้อมูลรายละเอียดการหมุนเวียนของทรัพย์สินต่าง ๆ ดังนั้น การวางนโยบายทางการคลังและการจัดการทางเศรษฐกิจที่ชัดเจนยังไม่สามารถทำได้อย่างเป็นระบบ¹⁰ ดังนั้น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลสยามจึงมีการจัดตั้งกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ขึ้น และได้ยกฐานะขึ้นเป็นกระทรวงพาณิชย์ใน พ.ศ. 2463 รวมทั้งมีการจัดทำ “จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์” ภายใต้ความรับผิดชอบของสภาเผยแผ่พาณิชย์ขึ้นใน พ.ศ. 2464 เพื่อเผยแพร่ข้อมูล ความรู้ต่าง ๆ และนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลเพื่อการทำนุบำรุงกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ของสาธารณะ¹¹

จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์มีการดำเนินการสืบเนื่องตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้น เนื้อหาจำนวนมากของจดหมายเหตุเผยแผ่พาณิชย์จึงเป็นเรื่องราวทางเศรษฐกิจ การค้า การลงทุนและสภาพทางสังคมของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไปด้วย นับตั้งแต่พระองค์ทรงขึ้นครองราชย์จนถึงการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 จดหมายเหตุเผยแผ่พาณิชย์จึงเป็นเอกสารชุดสำคัญในการสื่อสารทางเศรษฐกิจของรัฐบาลต่อสาธารณะนอกเหนือไปจากการประกาศผ่านราชกิจจานุเบกษาหรือการสื่อสารผ่านหนังสือพิมพ์ ที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการจัดการข้อมูลทางเศรษฐกิจสมัยใหม่ ทั้งภาพรวมทางเศรษฐกิจ การค้าและการลงทุน รวมถึงการให้ข้อมูลและบทวิเคราะห์ข้อมูลทางเศรษฐกิจภายในประเทศและระหว่างประเทศระหว่างทศวรรษ 2460-2470

¹⁰ ราม วชิราวุธ, *ประวัติศาสตร์รัชกาลที่ 6*, พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพฯ: มติชน, 2557.

¹¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. รพท. 2.1/1 เรื่อง จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 1-3 (พ.ศ. 2464); ชัยวัฒน์ ปะสุนะ, “สภาเผยแผ่พาณิชย์: ประวัติศาสตร์การบริหารราชการแผ่นดินและเศรษฐกิจในสมัยรัชกาลที่ 6” ใน วารสารการเงินการคลัง (E-Book), ปีที่ 35 ฉบับที่ 113 ไตรมาสที่ 2 ปี 2566: น. 89-99. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2567. https://www.researchgate.net/publication/372785719_sphapheyphaepanichy_prawatisastrkarbriharrachkarphaendinlaeasersthkicnismayrachkalthi_6

โครงการวิจัยนี้จึงมีเป้าหมายสำคัญในการศึกษาการสื่อสารทางเศรษฐกิจของรัฐบาลสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏในจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์แนวทางและรูปแบบการเผยแพร่ข้อมูลทางเศรษฐกิจที่นำวิทยาการและองค์ความรู้ทางเศรษฐกิจสมัยใหม่มาปรับใช้ในการสร้างคำอธิบายทางการพาณิชย์ ภายใต้ข้อจำกัดของการเผยแพร่องค์ความรู้ในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งการศึกษานี้จะเสริมองค์ความรู้ด้านพระปกเกล้าศึกษาในทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีครอบคลุมและรอบด้านมากขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางเศรษฐกิจสมัยใหม่ของรัฐบาลสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏในจดหมายเหตุเผยแผ่พาณิชย์

2.2 เพื่อวิเคราะห์ข้อจำกัดของการสื่อสารทางเศรษฐกิจและการเผยแพร่ลักษณะข้อมูลทางเศรษฐกิจของจดหมายเหตุเผยแผ่พาณิชย์

2.3 เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาลสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏในจดหมายเหตุเผยแผ่พาณิชย์

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าทางเศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏในจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ฉบับภาษาไทย โดยการศึกษาคำอธิบาย การรายงานและการวิเคราะห์สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ การค้าและการลงทุนในสยามที่ปรากฏในเอกสาร เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นของการเผยแพร่องค์ความรู้

สมัยใหม่ทางเศรษฐกิจ พร้อมทั้งตรวจทานความสอดคล้องกับชุดเอกสารฉบับอื่นที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ การค้าและการลงทุนในสยามของหน่วยงานอื่น ๆ ในทศวรรษ 2470

1.4 ระยะเวลาการดำเนินการ

ระยะเวลา 10 เดือน ตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2567 – 31 สิงหาคม พ.ศ. 2568

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและประวัติศาสตร์การสื่อสารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการศึกษาอยู่จำนวนหนึ่ง ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมและแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

- 1.) กลุ่มงานที่เกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
- 2.) กลุ่มงานที่เกี่ยวกับการสำรวจเศรษฐกิจของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
- 3.) กลุ่มงานที่เกี่ยวกับการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและสื่อสิ่งพิมพ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีรายละเอียดโดยสังเขปดังต่อไปนี้

2.1 การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

มยุรี นกยูงทอง เรื่อง “ปัญหาเศรษฐกิจของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477)” เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์เกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจของไทยในยุครัชกาลที่ 7 โดยเน้นไปที่ปัญหาการคลังและปัญหาการเงิน อันเป็นปัญหาเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดในรัชสมัยของพระองค์ ปัญหาทางการคลังที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นผลกระทบที่สืบเนื่องมาจากรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะปัญหาค่าใช้จ่ายภาครัฐและการขาดดุลงบประมาณ ดังนั้น เป้าหมายของรัฐบาลในเวลานั้นจึงต้องการสร้างดุลยภาพให้กับสถานะทางการคลังและสะสมเงินคงคลังให้เพิ่มมากขึ้น โดยวิธีการการคลังแบบอนุรักษนิยมที่เน้นการสร้างเสถียรภาพและความสมดุลของรายรับรายจ่ายที่เกิดขึ้น ส่วนปัญหาทางการเงิน

เกิดขึ้นจากปัญหาการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยน โดยเฉพาะปัญหาการผูกค่าเงินบาทกับมาตรฐานทองคำ เมื่ออังกฤษออกจากมาตรฐานทองคำ ปล่อยค่าเงินปอนด์ลอยตัว ซึ่งกระทบกับแนวคิดการจัดการของรัฐบาลสยามเป็นอย่างมาก ซึ่งกระทบต่อการบริหารจัดการและการลาออกของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่จำนวนหนึ่งจากความแตกต่างทางความคิดของการจัดการทางเศรษฐกิจ และเกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจอย่างมาก และนำไปสู่ปัญหาทางการเมืองที่รัฐบาลได้รับการมองว่าได้แต่แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475¹²

ขณะที่ชูศรี มณีพฤกษ์ศึกษา เรื่อง “นโยบายเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” ซึ่งให้ความสำคัญกับปัญหาเศรษฐกิจ 4 เรื่อง ได้แก่ ปัญหาการคลัง ปัญหาการเงินระหว่างประเทศ ปัญหาชาวนา และปัญหาบทบาทของคนจีน โดยการศึกษาอธิบายว่าปัญหาการคลังเกิดจากรายได้ไม่พอกับค่าใช้จ่ายของรัฐ อันเป็นผลกระทบจากการส่งออกและราคาสินค้าส่งออกลดลง ทำให้ประชาชนมีรายได้ลดลง และรัฐก็มีรายได้ลดลงตามไปด้วย ดังนั้นรัฐบาลต้องทำการลดรายจ่ายและหารายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งรัฐบาลสยามมีข้อจำกัดของการแสวงหาแหล่งรายได้ใหม่ ๆ ดังนั้น รัฐบาลจึงใช้วิธีการลดรายจ่ายลง ซึ่งทำให้งบประมาณของรัฐมีความสมดุล แต่ก็สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้ได้รับผลกระทบ ทั้งข้าราชการที่ถูกให้ออกจากราชการ หรือชาวนาที่ได้รับผลกระทบจากการลดงบประมาณสนับสนุนการจัดการชลประทาน และยังเป็นกรซ้ำเติมปัญหาชาวนา ที่แต่เดิมประสบปัญหาไม่มีต้นทุน ปัญหาหนี้สินและการถูกเอารัดเอาเปรียบอยู่แล้ว ส่วนปัญหาการเงินระหว่างประเทศเป็นปัญหาของมาตรการการลดค่าเงินบาท ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งภายในรัฐบาลในประเด็นเรื่องการผูกพันค่าเงินบาทกับมาตรฐานทองคำ ซึ่งนำไปสู่การลาออกของเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติและที่ปรึกษากระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ส่วนปัญหาชาวจีนเป็นปัญหาที่รัฐบาลสยามต้องการควบคุมชาวจีนไม่ให้เป็นภัยต่อระบอบการปกครอง

¹² มยุรี นกยูงทอง, “ปัญหาเศรษฐกิจของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว(พ.ศ. 2468 – 2477),” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

เนื่องจากปัญหาการปฏิวัติในจีน จึงนำไปสู่ความพยายามทำให้ชาวจีนมีความกลมกลืนกับสังคมสยาม ขณะที่ชาวจีน โดยเฉพาะแรงงานอพยพยังมีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของไทย ดังนั้น รัฐบาลจึงไม่ได้ควบคุมหรือจำกัดบทบาทของชาวจีนในทางเศรษฐกิจมากนัก¹³

พอพันธ์ อูยานนท์ ศึกษาเรื่อง “เศรษฐกิจไทยในสมัยรัชกาลที่ 7: รักษาเสถียรภาพ ฟูพื้นฐานการพัฒนา” เป้าหมายของการศึกษามี 3 ประการ คือ การศึกษาพัฒนาการของเศรษฐกิจสยามที่มีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศและการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ การเปรียบเทียบผลกระทบจากเศรษฐกิจตกต่ำในทศวรรษ 2470 ต่อสยามและประเทศเพื่อนบ้าน และศึกษาการลงทุนเศรษฐกิจชั้นพื้นฐานกับผลสืบเนื่อง งานวิจัยชิ้นนี้อธิบายว่าปัจจัยภายนอก คือ ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ส่งผลให้การค้าระหว่างประเทศที่เคยเจริญรุ่งเรืองมีความเสื่อมโทรมลง และนำไปสู่ปัญหาเสถียรภาพของมาตรฐานทองคำที่เป็นหลักสำคัญของการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม สยามได้รับผลกระทบน้อยกว่าประเทศเพื่อนบ้าน เนื่องจาก การดำเนินนโยบายการคลังแบบอนุรักษ์นิยม ทำให้สยามไม่มีปัญหาดุลบัญชีเดินสะพัดขาดดุลมากนัก รวมไปถึงการรักษาความสมดุลทางการคลังได้เกือบตลอดรัชกาล ส่วนปัญหาการค้าข้าวซึ่งเป็นสินค้าส่งออกหลักของสยาม สยามยังสามารถกระจายการส่งข้าวไปยังหลายประเทศได้ แม้จะมีปัญหาราคาข้าวตกต่ำในตลาดโลก นอกจากนี้สภาพเศรษฐกิจครัวเรือนของชาวสยามส่วนใหญ่ยังคงเป็นแบบยังชีพหรือเลี้ยงตนเอง ทำให้ได้รับผลกระทบจากปัญหาเศรษฐกิจระหว่างประเทศน้อยกว่า ซึ่งต่างไปจากเพื่อนบ้านอย่างพม่าของอังกฤษที่มีความสัมพันธ์กับตลาดโลกมากกว่า นอกจากนี้พอพันธ์ยังชี้ให้เห็นอีกว่า แม้รัฐบาลจะประสบปัญหา

¹³ ชูศรี มณีพฤกษ์, *นโยบายเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว*, นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, 2550

เศรษฐกิจตกต่ำ แต่รัฐบาลสยามก็ยังพยายามลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน อาทิ การสร้างเส้นทางรถไฟ การชลประทาน และการสำรวจเศรษฐกิจชนบท ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจในเวลาต่อมา¹⁴

จากงานศึกษาทั้ง 3 ฉบับจะเห็นได้ว่าผู้ศึกษาให้ความสำคัญกับการศึกษาปัญหาทางเศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในด้านการจัดการ “เศรษฐกิจมหภาค” เป็นอย่างมาก ทั้งในเรื่องการกำหนดนโยบายทางการคลัง นโยบายทางการเงิน และการลงทุนขั้นพื้นฐาน โดยมีปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาล คือ สภาพแวดล้อมของเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศที่สยามผูกพันตัวเองเข้ากับตลาดโลกภายหลังการลงนามสนธิสัญญาเบาว์ริงใน พ.ศ. 2398 ซึ่งงานศึกษาทั้ง 3 ชิ้นไม่ได้ให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้ความเข้าใจและการสื่อสารในเรื่องเศรษฐกิจและการพาณิชย์ของรัฐบาลต่อสังคมสยามในทศวรรษ 2470

2.2 การสำรวจเศรษฐกิจของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

“การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทแห่งสยาม” หรือ Siam Rural Economic Survey, 1930-1931 ของคาร์ล ซี. ซิมเมอร์แมน (Carle C. Zimmerman) เป็นงานสำรวจเศรษฐกิจของสยามในทศวรรษ 2470 ที่พยายามแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างเศรษฐกิจชนบทกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการพัฒนาของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การสำรวจดังกล่าวเป็นการสำรวจเศรษฐกิจในช่วงเวลาที่เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำไปทั่วโลกและรัฐบาลสยามต้องการองค์ความรู้ในการจัดการทางเศรษฐกิจ การสำรวจของซิมเมอร์แมนแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ภาคกลางของสยามเป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างต่อเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ส่วนที่เหลืออีก

¹⁴ พอพันธ์ อูยานนท์, *เศรษฐกิจไทยในสมัยรัชกาลที่ 7: รักษาเสถียรภาพ บูพื้นฐานการพัฒนา*, กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, 2558.

3 ภาคนั้น เป็นพื้นที่ที่ยังอยู่ในสภาพเศรษฐกิจแบบยังชีพมากกว่า ซึ่งซิมเมอร์แมนชี้ให้เห็นปัญหา 3 ประการของสยามที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ คือ การที่สยามมีประชาน้อย ทำให้ขนาดตลาดไม่สามารถเติบโตได้ ต่อเนื่อง สยามยังไม่มีระบบสินเชื่อและระบบตลาดที่พัฒนาและมีประสิทธิภาพ ซึ่งทำให้ชาวนามีปัญหาหนี้สินมาก และขาดการพัฒนาทางเทคนิคและองค์ความรู้ที่จะสร้างความเจริญเติบโตให้กับการอุตสาหกรรมได้¹⁵

ในเวลาต่อมารัฐบาลสยามได้ทำการสำรวจเศรษฐกิจอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ. 2477 โดยเจมส์ เอ็ม. แอนดรูส์ (James M. Andrew) แอนดรูส์ได้เขียน “รายงานการสำรวจภาคกิจตามชนบทสยามครั้งที่ 2 พ.ศ. 2477” หรือ Siam: 2nd Rural Economic Survey 1934-1935 ซึ่งเป็นการสำรวจที่ขยายขอบเขตไปจากครั้งที่ซิมเมอร์แมนสำรวจ โดยการสำรวจของแอนดรูส์ได้ลงรายละเอียดมากขึ้น ทั้งขนาดของตัวอย่างใน 4 ภูมิภาคและรายละเอียดของอาชีพต่าง ๆ โดยเฉพาะการเกษตรกรรม อาทิ การทำการเกษตร การประมง การลงทุนของทั้งเอกชนและภาครัฐ และการสินเชื่อในภาคอุตสาหกรรม รายงานของแอนดรูส์ชี้ให้เห็นว่าภูมิภาคต่าง ๆ ของสยามยังอยู่ในสภาพเศรษฐกิจแบบยังชีพ ยกเว้นภาคกลางที่มีความผูกพันกับเศรษฐกิจระหว่างประเทศค่อนข้างมาก แต่ความน่าสนใจของรายงานของแอนดรูส์ คือ แอนดรูส์ยังชี้ให้เห็นว่าความสำคัญของระบบเครดิตเป็นส่วนสำคัญของการรักษาเสถียรภาพของเศรษฐกิจแบบยังชีพในชนบท โดยเฉพาะการช่วยเหลือทางการเงินระหว่างกัน ซึ่งแตกต่างไปจากพื้นที่ภาคกลาง ที่กลายเป็นพื้นที่การผลิตเพื่อการค้า โดยเฉพาะพื้นที่กรุงเทพฯ และปริมณฑล ทำให้ปัญหาหนี้สินมีระดับที่สูงมากกว่าชนบท และระบบเครดิตไม่ได้มีความสำคัญเท่ากับในชนบท¹⁶

¹⁵ คาร์ล ซี. ซิมเมอร์แมน, *การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทแห่งสยาม*, แปลโดย ชิม วีระไวทยะ, กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2525.

¹⁶ เจมส์ เอ็ม. แอนดรูส์, *รายงานการสำรวจภาคกิจตามชนบทสยามครั้งที่ 2 พ.ศ. 2477*, แปลโดย กระทรวงเศรษฐกิจ, พระนคร: กระทรวงเศรษฐกิจ, 2480.

การสำรวจทางเศรษฐกิจทั้ง 2 ฉบับเป็นรายงานสำคัญที่ทำให้เห็นสภาพทางเศรษฐกิจของสยามช่วงกลางถึงปลายของทศวรรษ 2470 ซึ่งเป็นการสร้างองค์ความรู้เพื่อทำความเข้าใจต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมของสยามที่จะเป็นการนำข้อมูลไปใช้ในการดำเนินนโยบายและแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามรายงานทั้ง 2 ฉบับในเบื้องต้นนั้น เป็นรายงานที่จัดทำโดยชาวต่างประเทศและเป็นรายงานฉบับภาษาอังกฤษ ซึ่งในเวลาต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จึงมีการแปลเป็นฉบับภาษาไทย เพื่อใช้เป็นแบบเรียนเศรษฐวิทยาของกระทรวงธรรมการใน พ.ศ. 2477

2.3 การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและสื่อสิ่งพิมพ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

การศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารและสื่อสิ่งพิมพ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับการเมือง อาทิ งานวิจัย เรื่อง “แนวความคิดและวิธีการสื่อสารการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ. 2468 ถึง พ.ศ. 2477” ของพรทิพย์ ดีสมโชค งานวิจัยฉบับนี้ศึกษาพระราชประวัติและผลงานของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับกลุ่มนักคิดและนักหนังสือพิมพ์ชาวสยาม อาทิ นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ นายมาลัย ชูพินิจ นายโชติ แพร่พันธุ์ นายสอ เสถบุตร และ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์ พรทิพย์ชี้ให้เห็นว่ากลุ่มนักคิดและนักหนังสือพิมพ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีอุดมการณ์ที่ให้ความสำคัญกับความเป็นมนุษย์ ความเสมอภาคทางโอกาสเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เสรีภาพและความเป็นธรรมทางการเมือง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ความเป็นธรรมราชาและพระคุณในการจัดการความแตกต่างทางความคิดทางการเมืองที่เกิดขึ้นในสื่อสิ่งพิมพ์ ขบวนการในสื่อสิ่งพิมพ์ในทศวรรษ 2470 จึงเป็นต้นแบบของนักหนังสือพิมพ์อิสระชนและนักหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตยที่เกิดขึ้น

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยใน พ.ศ. 2475¹⁷

ฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร ศึกษาเรื่อง “บทบาทของหนังสือพิมพ์การเมืองต่อสังคมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477): กรณีศึกษาหนังสือพิมพ์สยามรีวิว” รายงานวิจัยอธิบายว่าหนังสือพิมพ์เปรียบเสมือนฐานันดรที่ 4 เพราะมีส่วนสำคัญในการเสนอความคิดเห็นอันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องต่อความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว งานชิ้นนี้ชี้ให้เห็นว่า หนังสือพิมพ์สยามรีวิวเป็นหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ที่เสนอความคิดเห็นทางการเมืองที่โดดเด่นและสุ่มเสี่ยงต่อสวัสดิภาพและความปลอดภัยของคณะบรรณาธิการยึดมั่นแนวทางการวิพากษ์วิจารณ์ที่สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมและการเมือง ตลอดจนการทำงานของรัฐบาล โดยเฉพาะการมีบทบาทส่วนหนึ่งในการเสนอความคิดเห็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบประชาธิปไตย พ.ศ. 2475 ที่ต่อเนื่อง ซึ่งรัฐบาลเคยสั่งให้ยุติการดำเนินงาน รวมถึงการที่บรรณาธิการและนักเขียนบางคนถูกดำเนินคดีพิพากษาตามกฎหมายด้วย¹⁸

นอกจากงานศึกษา 2 ชิ้นข้างต้น ซึ่งเป็นการศึกษาสื่อสิ่งพิมพ์และการสื่อสารทางการเมืองแล้ว ยังมีงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของสื่อสิ่งพิมพ์ในสยาม อาทิ “สยามพิมพ์การ: ประวัติศาสตร์การพิมพ์ในประเทศไทย” โดยธเนศ อาภรณ์สุวรรณ และคณะ งานศึกษานี้ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์พัฒนาการของการพิมพ์ในสยามแบบภาพรวม โดยเนื้อหาของหนังสือแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ประวัติศาสตร์การพิมพ์และโรงพิมพ์

¹⁷ พรทิพย์ ดีสมโชค, แนวความคิดและวิธีการสื่อสารการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ.2468 ถึง พ.ศ. 2477, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2553.

¹⁸ ฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร, บทบาทของหนังสือพิมพ์การเมืองต่อสังคมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477): กรณีศึกษาหนังสือพิมพ์สยามรีวิว : รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, กรุงเทพฯ : พิพิธภัณฑสถานพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สถาบันพระปกเกล้า, 2566.

ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาที่มีอยู่ในบันทึกของบาทหลวงและคณะทูตฝรั่งเศส การเริ่มเกิดหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ ที่ผลิตโดยชาวตะวันตกในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเรื่อยมาถึงหนังสือพิมพ์ที่ผลิตโดยชนชั้นนำและสามัญชาวไทย ซึ่งเน้นบทบาทของหนังสือพิมพ์การเมือง

สำหรับเนื้อหาเรื่องของนิยายสาร ซึ่งเริ่มต้นโดยคณะมิชชันนารีชาวตะวันตก ซึ่งมีรูปแบบการจัดทำและพัฒนาการคล้ายคลึงกับหนังสือพิมพ์ และข้อมูลอย่างกว้าง ๆ ของนิยายสารแต่ละฉบับ เนื้อหาส่วนที่สองให้ความสำคัญกับความเป็นชาติในสื่อสิ่งพิมพ์ หรือ “ชาติไทยในสิ่งพิมพ์” มีการกล่าวถึงบุคคลต่าง ๆ สภาพทางสังคม แต่ละยุคสมัยที่ส่งผลกระทบต่อกรพิมพ์หนังสือหรือสื่ออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพิมพ์ ซึ่งทำให้เห็นการถ่ายทอดความรู้ การรับเอาเทคโนโลยีตะวันตกมาปรับใช้ในสังคม เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนสร้างสำนึกร่วมในสังคมและเป็นกลยุทธ์สำคัญของรัฐและชนชั้นนำไทย และส่วนที่สามเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับประวัติและพัฒนาการของมติชน¹⁹

งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและสื่อสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นงานศึกษาที่ให้ความสำคัญกับเรื่องทางการเมืองและได้รับการนำไปใช้อธิบายเรื่องทางการเมือง โดยมีเรื่องของเศรษฐกิจเป็นส่วนประกอบหรือเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการเมือง ดังที่ปรากฏในงานศึกษาของพรทิพย์ และฉัตรบงกช ซึ่งงานทั้ง 2 ชิ้นเป็นงานที่ศึกษาเฉพาะช่วงเวลาและเฉพาะกลุ่มของสื่อสิ่งพิมพ์ที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพรทิพย์ให้ความสำคัญกับสื่อการเมืองเป็นหลัก แม้ว่าจะมีการวิพากษ์และวิจารณ์ข่าวหรือข้อมูลทางเศรษฐกิจอยู่บ้าง แต่ก็ยังเป็นข้อมูลในลักษณะที่มีความสัมพันธ์กับการสื่อสารทางการเมืองมากกว่าการสร้างความเข้าใจทางเศรษฐกิจต่อสาธารณะของรัฐ ส่วนการศึกษาเชิงภาพรวมของประวัติศาสตร์การพิมพ์ก็เป็นการเล่าเรื่องที่อยู่ในกรอบโครงเรื่องการเมืองเป็นสำคัญ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับความเป็นรัฐ และความเป็นชาติ ซึ่งก่อตัวขึ้นพร้อมกับการเกิดขึ้นของสื่อสิ่งพิมพ์สมัยใหม่ที่ได้รับแนวทางการผลิต

¹⁹ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ และคณะ, *สยามพิมพ์การ: ประวัติศาสตร์การพิมพ์ในประเทศไทย*, กรุงเทพฯ: มติชน, 2549.

เนื้อหาและเทคโนโลยีการพิมพ์จากโลกตะวันตก ขณะที่การศึกษาเกี่ยวกับสื่อที่แสดงถึงการเผยแพร่หรือการให้ความรู้ทางการพาณิชย์และเศรษฐกิจโดยรัฐ จึงเป็นช่องว่างสำคัญที่จะศึกษาต่อไปได้

2.4 สรุป

การศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ การสื่อสารและสื่อสิ่งพิมพ์ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ผ่านมาเป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับประเด็นเชิงมหภาคและการเมืองเป็นหลัก แต่หากวิเคราะห์ถึงประเด็นทางเศรษฐกิจแล้ว การศึกษาทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งจำเป็นเนื่องจากปัญหาที่รัฐบาลสยามต้องประสบในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยเฉพาะปัญหาทางการคลังและปัญหาการเงิน ซึ่งมีการอธิบายความพยายามและแนวทางการแก้ไขปัญหาของรัฐบาลเป็นหลัก รวมทั้งการสำรวจทางเศรษฐกิจเพื่อนำไปกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาล ส่วนการศึกษาเกี่ยวกับสื่อสิ่งพิมพ์และการสื่อสารเช่นกันที่เน้นการศึกษาเรื่องทางการเมืองเป็นหลัก แม้ว่าจะเป็นการศึกษาภาพรวมของประวัติศาสตร์การพิมพ์ก็อยู่ภายใต้กรอบโครงการเล่าผ่านประวัติศาสตร์การเมือง ทำให้พื้นที่การศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การสื่อสารทางเศรษฐกิจยังไม่ได้รับการศึกษารอบด้าน โดยเฉพาะบทบาทการสร้างองค์ความรู้และการเผยแพร่ทางเศรษฐกิจและการพาณิชย์ของรัฐบาลสู่สาธารณะ

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

3.1 วิธีการดำเนินการศึกษา

การดำเนินการวิจัยอาศัยวิธีวิทยาทางการศึกษาประวัติศาสตร์ (Historical research) และการศึกษาในรูปแบบการวิจัยเอกสาร (Documentary research) โดยใช้เอกสารร่วมสมัยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นหลัก โดยเฉพาะจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อการศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจ การค้าและการลงทุน รวมทั้งการรายงานและการวิเคราะห์เศรษฐกิจของสยาม ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมกับการทบทวนร่วมกับเอกสารจดหมายเหตุของกระทรวงพาณิชย์ จดหมายเหตุของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ และเอกสารราชการหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งงานวิจัยและการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ศาสตร์เศรษฐกิจ

แหล่งของการค้นคว้าข้อมูล ได้แก่ ศูนย์ข้อมูลพระปกเกล้าศึกษา พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สถาบันพระปกเกล้า สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติและสำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร สำนักหอสมุดแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสำนักงานวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.2 ระยะเวลาการดำเนินการวิจัย

ระยะเวลา 10 เดือน ตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2567 – 31 สิงหาคม พ.ศ. 2568

3.3 การวางแผนการวิจัย (โดยสังเขป)

ช่วงเดือนที่ 1-4

ทบทวนวรรณกรรมและรวบรวมเอกสารหลักฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทางเศรษฐกิจ สื่อสิ่งพิมพ์และการสื่อสารในช่วงสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทั้งในกลุ่มงานศึกษา งานวิจัย และการค้นคว้าจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติและหอสมุดของหน่วยงานต่าง ๆ

ช่วงเดือนที่ 5-8

วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่รวบรวมมา นำข้อมูลต่าง ๆ มาเรียบเรียง เปรียบเทียบสำหรับการเขียนรายงานวิจัย ทั้งนี้ในช่วงนี้อาจจะมีการค้นคว้าเอกสารเพิ่มเติม

ช่วงเดือนที่ 9-10

สังเคราะห์ข้อมูลและเขียนรายงานวิจัย รวมทั้งแก้ไขงานวิจัย

กิจกรรม/เดือนที่	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. ทบทวนวรรณกรรม	/									
2. สํารวจและรวบรวมเอกสาร		/	/	/						
3. เขียนรายงานวิจัย					/	/	/	/		

กิจกรรม/เดือนที่	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
4. นำเสนอและ แก้ไขรายงานวิจัย									/	
5. ส่งรายงานวิจัย ฉบับสมบูรณ์										/

3.4 นิยามศัพท์

3.4.1 การสื่อสารทางเศรษฐกิจ (Economic Communication) หมายถึง กระบวนการที่ข้อมูล ข่าวสาร หรือแนวนโยบายทางเศรษฐกิจถูกส่ง ถ่ายทอด แลกเปลี่ยน หรือเผยแพร่จากองค์กร ภาครัฐ หรือภาคเอกชน ไปยัง ประชาชนหรือกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้เกิดความเข้าใจ การมีส่วนร่วม และการตัดสินใจที่สอดคล้องกับเป้าหมายทาง เศรษฐกิจ ซึ่งในการวิจัยโครงการนี้จะศึกษาด้วยวิธีการศึกษาทางประวัติศาสตร์ โดยวิเคราะห์แนวทาง รูปแบบ และข้อจำกัดของการเผยแพร่ข้อมูลทางเศรษฐกิจ ตลอดจนการประยุกต์ใช้วิทยาการสมัยใหม่ในการจัดการข้อมูลที่ ปรากฏในจดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

3.4.2 สภาเผยแพร่พาณิชย์ (The Board of Commercial Development) หมายถึง หน่วยงานของ รัฐบาลสยามที่จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2464 มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อ เผยแพร่ข้อมูล ความรู้และแนวนโยบายทาง เศรษฐกิจและการค้า ของรัฐไปยังประชาชนและภาคธุรกิจ เพื่อส่งเสริมการพาณิชย์ การลงทุน และการพัฒนา เศรษฐกิจของประเทศ โดยหน่วยงานดังกล่าวมีการดำเนินงานเรื่อยมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า เจ้าอยู่หัว และได้รับการยกเลิกภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

3.4.3 จดหมายเหตุ ของสภาเผยแพร่พาณิชย์ (The Record of The Board of Commercial Development) หมายถึง สิ่งพิมพ์หรือวารสารที่จัดทำโดยสภาเผยแพร่พาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์ โดยมี วัตถุประสงค์หลักเพื่อ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านเศรษฐกิจ การค้า และนโยบายของรัฐบาล ไปยังประชาชน ภาค ธุรกิจและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

3.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. การสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารทางเศรษฐกิจ จากการศึกษาเนื้อหาในจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในทศวรรษ 2470
2. การศึกษาข้อจำกัดต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจและการเผยแพร่ความรู้ทางการพาณิชย์ของสยามในจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในทศวรรษ 2470
3. การส่งเสริมองค์ความรู้ด้านพระปกเกล้าศึกษาที่มีความรอบด้านมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะ การศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและการพาณิชย์ของสยามในทศวรรษ 2470

บทที่ 4

สภาเผยแผ่พาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

และกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศสยามเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมีนัยสำคัญ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในระดับโลกภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2457-2461) และการเกิดขึ้นของภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการค้าและการส่งออกของสยามในทศวรรษ 2470-2480 ทำให้ภาวะการค้าของสยามกับต่างประเทศใน พ.ศ. 2473-2474 มีความถดถอย ดุลการค้าของสยามลดลงเป็นลำดับตั้งแต่ พ.ศ. 2470 ที่ 75.2 ล้านบาท พ.ศ. 2471 ที่ 62.7 ล้านบาท และ พ.ศ. 2472 ที่ 13.1 ล้านบาท²⁰ และดุลทางการค้าของสยามลดน้อยลงมากที่สุดในปี พ.ศ. 2473 ซึ่งมีดุลการค้าเกินดุลเพียง 6.5 ล้านบาทเท่านั้น²¹ ภาวะความถดถอยทางการค้าที่เกิดขึ้นจะค่อย ๆ ฟื้นตัวอีกครั้งภายหลัง พ.ศ. 2475

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงภายในประเทศ อันเกิดจากการปฏิรูปประเทศตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้นำไปสู่การเกิดขึ้นความพยายามของภาครัฐที่จะทำการควบคุม ดูแลความสงบเรียบร้อยทางเศรษฐกิจภายในประเทศ โดยเริ่มจากการจัดการระบบภาษีอากรและการคลัง ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลจัดตั้งหน่วยงานหนึ่งขึ้นเพื่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ คือ "สภาเผย

²⁰ มยุรี นกยูงทอง, ปัญหาเศรษฐกิจของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477), น. 267.

²¹ เรื่องเดียวกัน, น. 273-274.

แผ่พาณิชย์" และ "กระทรวงพาณิชย์" ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการบริหารจัดการกิจการพาณิชย์ของสยาม และในเวลาต่อมาได้รับการควบรวมกับกระทรวงคมนาคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม

สำหรับเนื้อหาในบทนี้ ผู้วิจัยแบ่งเรื่องราวของหน่วยงานดังกล่าวเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนแรก สภาเผยแผ่พาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนที่สอง สภาเผยแผ่พาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์และคมนาคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และบทสรุป

4.1 สภาเผยแผ่พาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใน พ.ศ. 2453 ในช่วงเวลานั้นสยามมีเสถียรภาพทางการคลังเป็นอย่างดี มีเงินคงคลังในระดับสูง อย่างไรก็ตามการพัฒนาประเทศที่สืบเนื่องมาจากรัชกาลก่อนได้มีการขยายโครงการและขอบเขตงานไปอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นกิจการรถไฟ การชลประทาน และการขยายตัวของระบบราชการ นอกจากนี้ยังมีแผนพัฒนาใหม่ ๆ ได้เกิดขึ้นเพิ่มเติมอีกด้วย โดยเฉพาะกิจการที่เกี่ยวกับการจัดการเชิงพาณิชย์โดยภาครัฐ²²

ข้อถกเถียงเกี่ยวกับการจัดการทางการคลังและการพาณิชย์ก็เป็นหัวข้อที่ได้รับความสนใจ และมีการถกเถียงภายในรัฐบาลตั้งแต่ต้นรัชกาล ดังปรากฏในหนังสือ *ประวัติต้นรัชกาลที่ 6* ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชทานแก่เจ้าพระยารามราฆพ (หม่อมหลวงเพ็ญ พึ่งบุญ) มีผู้ให้ความเห็นว่าสยามยังขาดการจัดการทางคลังที่ดี และไม่สามารถสร้างความก้าวหน้าแก่ประเทศได้เมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน ความว่า

²² อสัมภินพงค์ ฉัตราคม, "การคลังรัฐบาลในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว," *ข่าวรวมคำแหง*, วันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2528.

“วันที่ 12 ธันวาคม เวลาพลบได้มีการประชุมเสนาบดี, เพื่อปรึกษาราชการต่าง ๆ, มีเรื่องเปนอาทิคือจัดวางระเบียบการถวายพระเพลิงพระบรมศพ, กับว่าด้วยรัฐประศาสนโยบายเรื่องการคลัง (Financial Policy) ... ร้องว่าคลังมิได้มีอุบายการเงินเลย, มัวคิดอยู่แต่ทางทำบัญชี ให้รายจ่ายพอดีกับรายรับอย่างเดียว, เมื่อใดมีรายรับน้อยก็คอยแต่เจียนรายจ่ายลงไปให้น้อยลงไปตามส่วน. การที่ทำอย่างนี้ อย่างดีก็มีแต่เสมอตัวไม่มีทางได้กำไรเลย. การบ้านเมืองที่จะให้ดำเนินไปโดยเร็วก็ต้องยอมเสียเงินลงทุน, ถ้าแม้จะนั่งคอยรักษาให้เสมออยู่เท่านั้น ก็เสมอกับถอยหลัง, เพราะเพื่อนบ้านเขาเดินนำเรื่อยไป เราหยุดอยู่ ก็ย่อมจะเสมอหน้าเขาไม่ได้อยู่เอง บัดนี้ถึงเวลาที่ต้องรีบคิดให้มีอุบายการคลัง จึงจะสามารถประทั้งความยุ่งและเสียหายแห่งพาณิชย์การ ...”²³

ปัญหาที่มีผู้ทักท้วงดังกล่าว พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติในเวลานั้น ทรงอธิบายข้อจำกัดของรัฐบาลและกระทรวงพระคลังมหาสมบัติที่จะจัดทำนโยบายทางการคลัง หรือนโยบายที่จะส่งเสริมการพาณิชย์ของสยามให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นว่า รัฐบาลสยามยังขาดข้อมูลและสถิติทางเศรษฐกิจที่จะนำมาใช้ประกอบการกำหนดนโยบาย

“... ในเวลานั้นยังไม่มีอุบายการคลัง เพราะยังขาดความรู้ในส่วนจำนวนทรัพย์ที่ใช้ในพาณิชย์การ, คือขาดสถิติ (Statistic, ซึ่งภายหลังได้ประดิษฐ์ศัพท์ขึ้นใช้ในภาษาไทยว่า สถิติพยากรณ์) เมื่อยังมีได้ มีสถิติอันเป็นรายละเอียดแห่งการหมุนเวียนแห่งทรัพย์แล้ว ก็ยังคิดวางอุบายการคลังไม่ได้ เสนาบดีเห็นพร้อมกันว่า จำเป็นต้องคิดให้มีสถิติขึ้นโดยเร็ว”²⁴

²³ ราม วชิราวุธ, ประวัติต้นรัชกาลที่ 6, น. 176-177.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 176-177.

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความเห็นที่ตรงกันในหมู่เสนาบดีต่อการเก็บรวบรวมข้อมูลทางสถิติเพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการกำหนดนโยบายการคลังและการพาณิชย์ แต่การดำเนินการก็ยังไม่เกิดขึ้นโดยทันที จนกระทั่งใน พ.ศ. 2456 เกิดวิกฤติในวงการค้าและการเงินของสยาม เมื่อธนาคารเงินสยามหรือ “แบงก์เงิน” เกิดล้มละลาย นำไปสู่การร้องเรียนว่าบริษัท Siam Milling Company ของหลวงวิจิตรจางวานิช (ถมยา)²⁵ ซึ่งมีสัดส่วนการค้าถึง ร้อยละ 40 ในการค้าข้าวของสยามมีเงินติดอยู่ในธนาคารเงินสยามล้มละลาย ทำให้ไม่สามารถใช้เงินได้และนำไปสู่ความติดขัดทางการค้า ดังนั้น บรรดาพ่อค้าจึงขอให้รัฐบาลช่วยแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น และเห็นว่ารัฐบาลต้องมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือกิจการพาณิชย์ ทั้งส่วนของผู้ที่ล้มละลายและผู้ที่ได้รับผลกระทบ แต่ไม่ได้ล้มละลาย นอกจากนี้บรรดาพ่อค้าเรียกร้องให้ธนาคารสยามกัมมาจล (ธนาคารไทยพาณิชย์) เข้ามามีบทบาทในการแก้ไขปัญหาทางการเงิน ด้วยการซื้อตั๋วเงินเสียจากธนาคารในฮ่องกงและสิงคโปร์ที่บริษัทที่ล้มละลายได้ออกไว้และค้ำจ่าย ซึ่งจะช่วยให้การค้าดำเนินต่อไปได้²⁶

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ช่วยเหลือเหล่าพ่อค้าพาณิชย์ทั้งหลาย และยังทรงมีพระราชหัตถเลขาหลวงวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2456 พระราชทานพระบรมราโชวาทลงมาว่า การค้าขายของบ้านเมืองนั้น ถ้าจะแก้ไขความเสียหายและเท่าทันต่อสถานการณ์ก็ต้องใช้ความรู้ความชำนาญในทางการค้าขายเป็นพิเศษของเจ้าหน้าที่โดยตรง คือ ควรมีการจัดตั้งกระทรวงพาณิชย์ดังเช่นประเทศตะวันตก และเพื่อให้การดังกล่าวสำเร็จจึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ มอบให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติเป็นเจ้าหน้าที่รับผิดชอบในการดูแลการพาณิชย์²⁷ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ

²⁵ ศรีธัญย์ ทองปาน, 100 ปีตึกเรา: หนึ่งศตวรรษประวัติศาสตร์ตึกมิวเซียมสยาม, นนทบุรี: 21 เซ็นจูรี่ จำกัด, 2565 น. 18-19.

²⁶ พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, พระประวัติและพระนิพนธ์ของพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์. (ม.ป.ท.): โรงพิมพ์ไทยเชชม, 2491. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2568. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:3077.

²⁷ เรื่องเดียวกัน.; อสัมภินพวงศ์ ฉัตราคม, “การคลังรัฐบาลในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.”

จันทบุรีในฤๅนาทจิงทรงมีหนังสือกราบบังทูลในวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2456 ว่าทรงรับจะจัดการตามพระราชประสงค์ โดยจะมีการวางแผน วางระเบียบและหน้าที่ของหน่วยงานใหม่ที่จะกำหนดให้เป็นแผนกหนึ่งในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ²⁸

ในเวลาต่อมา เมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2458 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง “กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์” ขึ้นในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ โดยมีมิสเตอร์เคเบิล (Cable) ชาวอังกฤษเป็นที่ปรึกษาหน่วยงานใหม่แห่งนี้ เพื่อรวบรวมและแสดงสถิติของบ้านเมือง รวบรวมความรู้ในกิจการค้าขายของโลกค้นหาสินค้าและพันธุ์พืชที่มีค่าทางการค้า อีกทั้งทรงหาหนทางแก้ไขสนธิสัญญาไม่เสมอภาคที่มีได้มีกำหนดระยะเวลาสิ้นสุดเอาไว้

หน้าที่หลักของกรมใหม่ที่เกิดขึ้นนี้มีการวางหน้าที่ในเบื้องต้นไว้ 4 ด้านด้วยกัน²⁹ ได้แก่

1. การทำสถิติ
2. การรวมข่าวพาณิชย์
3. การจัดตั้งสถานจำแนกความรู้ทางพาณิชย์
4. การอุดหนุนอุตสาหกรรม

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2457-2461) สิ้นสุดลง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติกำกับตรวจตราข้าว พ.ศ. 2462 เพื่อจัดระเบียบราคาข้าวและช่วยเหลือราษฎรให้มีข้าวบริโภคทั่วถึงกัน พระองค์ยังทรงเร่งวางรากฐานกฎหมายเกี่ยวกับการพาณิชย์ โดยเฉพาะ

²⁸ ศรีณย์ ทองปาน, 100 ปีตึกเรา: หนึ่งศตวรรษประวัติศาสตร์ตึกมิวเซียมสยาม, น.18-19.

²⁹ ส.ตุลยานนท์, กระทรวงกับเสนาบดีในสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2435-2475) และตราประจำตำแหน่ง, (ม.ป.ท.), คณะรัฐวิทยา, 2544, น. 103.

การจัดตั้งสภาเผยแพร่พาณิชย์และกระทรวงพาณิชย์ โดยยกฐานะของกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ขึ้นเป็นกระทรวง เพื่อพัฒนาการค้าของประเทศตามพระราชดำริในประกาศพระบรมราชโองการตั้งสภาเผยแพร่พาณิชย์ เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2463³⁰ ความว่า

“...สมัยนี้เป็นสมัยที่บรรดาประเทศทั้งหลายในโลกแสวงความจำเริญยิ่งขึ้นแห่งพาณิชย์ของตนๆ โดยวิธีเกื้อหนุนให้กัมมผลแห่งการเพาะปลูกสร้างสมของประชาราษฎร มีปริมาณทวียิ่งขึ้นกว่าเก่า ประเทศสยามก็ควรริบเร่งบำรุงพาณิชย์ดังประเทศอื่นทั้งปวงนั้น นำที่ราชการอันประกอบกิจเกื้อหนุนพาณิชย์นั้นได้ทรงแต่งตั้งไว้ในกระทรวงหลายกระทรวง ตามหมวดแห่งราชการ เจ้านายที่ย่อมดำเนินการไปตามหน้าที่โดยจำเพาะ ยังมีได้มีเจ้านายที่ผู้รวบรวมกิจการนั้น ๆ ให้มีความมุ่งหมายเป็นอันเดียว แลวางลำดับกิจการในกระทรวงแลกรมนั้น ๆ ให้เป็นไปเพื่อสำเร็จพระราชประสงค์ที่จะทรงเกื้อหนุนพาณิชย์

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่ากรมพาณิชย์ แลสถิติพยากรณ์ ในกระทรวงพระคลัง เป็นกรมที่มีหน้าที่ตรงต่อการเผยทางพาณิชย์ ให้ยก กรมพาณิชย์แลสถิติพยากรณ์ ขึ้นสู่ฐานะแห่งกระทรวง แต่อยู่ในบังคับบัญชาของที่ประชุมชื่อ สภาเผยแพร่พาณิชย์”³¹

พระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นไปเพื่อให้กิจการด้านพาณิชย์ได้รับการสนับสนุนและดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ ชั้นแรก จึงมีพระราชดำรัสให้ยกสถานะกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ สังกัดกระทรวงพระคลังมหาสมบัติขึ้นเป็น “กระทรวง” ซึ่งเดิมที่เป็นหน่วยงานระดับกรมมีหน้าที่ในด้าน

³⁰ กระทรวงพาณิชย์, 100 ปี กระทรวงพาณิชย์, กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), น. 21-22.

³¹ ประกาศพระบรมราชโองการตั้งสภาเผยแพร่พาณิชย์, ราชกิจจานุเบกษา, วันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2463 เล่ม 37, น. 160.

การพาณิชย์อยู่ก่อนแล้ว ให้มีสถานะเทียบเท่ากระทรวงจะอยู่ภายใต้หน่วยงานใหม่ว่า “สภาเผยแผ่พาณิชย์” ดังรายละเอียดในราชกิจจานุเบกษาข้างต้น

โครงสร้างภายในของสภาเผยแผ่พาณิชย์และข้าราชการฝ่ายบริหารสภาฯ ประกอบด้วยตำแหน่งนายกสภาฯ หรือสภานายกฯ เป็นขุนนางชั้นเสนาบดี ตำแหน่งอุปนายกเป็นข้าราชการชั้นรองเสนาบดี ตำแหน่งที่ปรึกษากฎหมายเป็นข้าราชการชั้นอธิบดี ตำแหน่งเลขานุการเป็นข้าราชการชั้นรองอธิบดี โดยพระมหากษัตริย์ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่ง

ส่วนกรรมการสภาฯ ให้รวบรวมจากคณะทำงานในหน่วยงานที่มีผู้ดูแลและสนับสนุนด้านเศรษฐกิจจำนวน 6 หน่วยงาน ได้แก่ 1. รองเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ 2. รองเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ 3. ผู้บัญชาการกรมรถไฟหลวง 4. หัวหน้าดูแลการท่อน้ำหรืองานชลประทาน 5. อธิบดีกรมสรรพากร 6. อธิบดีกรมศุลกากร ส่วนตำแหน่งที่ปรึกษาของสภาฯ มอบหมายหน้าที่ให้แก่ ที่ปรึกษาประจำกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ และที่ปรึกษาประจำกระทรวงเกษตราธิการ³²

โดยสมาชิกชุดแรกของสภาเผยแผ่พาณิชย์ประกอบไปด้วย

1. นายกสภาฯ หรือสภานายกฯ เป็นข้าราชการชั้นเสนาบดี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มหาอำมาตย์เอก พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงจันทบุรีนฤนาถ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ) ทรงดำรงตำแหน่งนายกสภาฯ

³² ชัยวัฒน์ ปะสุณะ, สภาเผยแผ่พาณิชย์: ประวัติศาสตร์การบริหารราชการแผ่นดินและเศรษฐกิจในสมัยรัชกาลที่ 6, *วารสารการเงินการคลัง* ปีที่ 35 ฉบับที่ 113 ไตรมาสที่ 2 ปี 2566, น. 90-92. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2567. https://www.researchgate.net/publication/372785719_sphapheypaephanchy_prawatisastrkarbriharrachkarpha_endinlaeasersthkicnismayrachkalthi_6

2. อุปนายก เป็นข้าราชการชั้นรองเสนาบดีสภา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มหาอำมาตย์โท พระราชวรวงศ์เรือ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงดำรงตำแหน่งอุปนายก
3. ที่ปรึกษากฎหมาย เป็นข้าราชการชั้นอธิบดี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มหาอำมาตย์ตรี พระยามโนปกรณ์นิติธาดา ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษากฎหมาย
4. เลขานุการ เป็นข้าราชการชั้นรองอธิบดี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หลวงอรธโรโกมลภาวดี ดำรงตำแหน่งเลขานุการแห่งสภาเผยแผ่พาณิชย์³³
5. คณะกรรมการ 6 คน เป็นหัวหน้ากรมและกระทรวงที่มีหน้าที่เกี่ยวพันการพาณิชย์ ได้แก่ รองเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ รองเสนาบดีกระทรวงเกษตรราธิการ ผู้บัญชาการกรมรถไฟหลวง หัวหน้าการทอน้ำ อธิบดีกรมสรรพากร และอธิบดีกรมศุลกากร³⁴
6. ที่ปรึกษาของสภา ได้แก่ ที่ปรึกษาราชการของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ และปรึกษาราชการของกระทรวงเกษตรราธิการ³⁵

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงวางระเบียบราชการของสภาเพื่อการปฏิบัติงานที่เป็นระเบียบเรียบร้อยด้วย โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ออก “ประกาศเพิ่มเติมว่าด้วยสภาเผยแผ่พาณิชย์หฤกระทรวงพาณิชย์” เมื่อวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2464³⁶ โดยทรงกำหนดให้สภาเผยแผ่พาณิชย์หรือ

³³ ผกาพรรณ เดชเทพพร, “สภาเผยแผ่พาณิชย์,” ใน *สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 2 พระราชกรณียกิจและกิจการที่เกี่ยวข้องภายหลังรัชสมัย*, ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 แก้ไขและเพิ่มเติม, กรุงเทพฯ: มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2545, น. 349.

³⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, รพท. 2/1 เรื่อง จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 1-3.

³⁵ เรื่องเดียวกัน., ขุนวิจิตรมาตรา, *ประวัติการค้าไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ: รวมสาส์น, 2516, น. 376-377.

³⁶ ผกาพรรณ เดชเทพพร, “สภาเผยแผ่พาณิชย์,” ใน *สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 2 พระราชกรณียกิจและกิจการที่เกี่ยวข้องภายหลังรัชสมัย*, น. 350.

กระทรวงพาณิชย์มีหน้าที่เผยแพร่พาณิชย์ของบ้านเมือง มีระเบียบต่างกับกระทรวงอื่น คือ การเรียกตำแหน่ง เสนาบดีว่า “*สภานายก*” มีกรรมการสภา อันประกอบไปด้วยข้าราชการต่างกระทรวงมาช่วยจัดกิจการต่าง ๆ และ มีส่วนงานราชการประจำกระทรวงซึ่งไม่ต้องปรึกษาหารือกัน จำแนกเป็นกรมกองต่าง ๆ มีหัวหน้าประจำ รับผิดชอบเช่นเดียวกับระเบียบของกระทรวงอื่น

จากลักษณะการวางระเบียบดังกล่าวทำให้สภาเผยแพร่พาณิชย์หรือกระทรวงพาณิชย์แบ่งส่วนงานออกเป็น 2 ส่วน คือ *ส่วนคิดและปรึกษาการ* ได้แก่ กรรมการสภา และ *ส่วนกระทำการ* ได้แก่ ข้าราชการประจำกระทรวง³⁷

กรรมการสภา คือ ผู้ให้คำปรึกษาราชการ วางลำดับความสำคัญของกิจการต่าง ๆ ให้เหมาะสมตาม เป้าประสงค์ของเป้าหมาย ปฏิบัติการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการพัฒนาความเจริญของการพาณิชย์ของ บ้านเมือง ตลอดจนดูแลทุกข์ยาก ความเห็นแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและให้ความเห็นเกี่ยวกับปัญหาเรื่อง การพาณิชย์แก่กระทรวงและกรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง³⁸

กลุ่มข้าราชการในกรรมการสภา สามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเภท³⁹ ได้แก่

1. เจ้าพนักงานประจำสภา คือ สภานายกฯ อุปนายก (คือ รองเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์) ที่ปรึกษา กฎหมายและเลขานุการ
2. กรรมการ ประกอบด้วย สภานายกฯ อุปนายก เสนาบดีกระทรวงเกษตรธิการ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ผู้บัญชาการรถไฟหลวง อธิบดีกรมสรรพากร กรมศุลกากร เจ้ากรมตมหรือผู้รักษาราชการในตำแหน่งที่ ระบุข้างต้น

³⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 350.

³⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 350.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 350-351.

3. ที่ปรึกษาของที่ประชุม ประกอบด้วยที่ปรึกษาราชการจากกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ และปรึกษาราชการกระทรวงเกษตรธิการ

ซึ่งกรรมการของสภานี้ไม่ได้มีการจำกัดจำนวนสมาชิก เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเห็นควรให้เพิ่มเติมเสนาบดีทำการ หรือหัวหน้ากรมใดมาช่วยทำการ จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นกรรมการเพิ่มเติมได้ นอกจากนี้ กรรมการสภายังมีอำนาจในการเชิญเสนาบดี อธิบดี ข้าราชการตำแหน่งอื่นในกระทรวงและกรมใด ๆ หรือผู้ที่ไม่ได้เป็นกรรมการให้เข้าร่วมประชุมเพื่อช่วยชี้แจง หรือให้ความรู้เฉพาะคราวแก่สภาตามความประสงค์ของกรรมการสภา⁴⁰

ในส่วนของข้าราชการประจำหรือส่วนราชการประจำกระทรวง มีหน้าที่ในการบำรุงการพาณิชย์ในประเทศให้มีความเจริญเติบโตขึ้น แสวงหาแหล่งทำการพาณิชย์ใหม่ ๆ และรับสนองนโยบายของกรรมการสภาไปดำเนินการ โดยส่วนนี้จะประกอบไปด้วย สภานายกแห่งสภาเผยแผ่พาณิชย์ รองเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์ ที่ปรึกษาราชการกระทรวงพาณิชย์ ตลอดจนหน่วยงานต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในกระทรวงพาณิชย์⁴¹ อาทิ กรมสถิติพยากรณ์กรมพาณิชย์ เป็นต้น

การจัดตั้งกระทรวงพาณิชย์ที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเป็นการจัดตั้งหน่วยงานราชการเพื่อแก้ไขปัญหาการพาณิชย์ที่เกิดขึ้นในหมู่พ่อค้าวานิชย์ และแก้ไขปัญหาการขาดแคลนข้อมูลทางสถิติที่เกี่ยวข้องสถิติทางเศรษฐกิจเพื่อการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐ สถานการณ์ดังกล่าวจึงเป็นการเพิ่มบทบาทของรัฐบาลสยามในทางเศรษฐกิจมากขึ้นจากรัชกาลก่อน และเป็นรากฐานสำคัญของหน่วยงานด้านการพาณิชย์อื่น ๆ ที่จะได้รับการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงตามกาลสมัยต่อมา

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 351.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, น. 351.

4.2 สถาปนาแพ่งพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์และคมนาคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวครองราชสมบัติในปลาย พ.ศ. 2468 สยามต้องเผชิญกับปัญหางบประมาณและรายจ่ายภาครัฐ และนำไปสู่การตัดทอนงบประมาณและการปรับโครงสร้างหน่วยงานของรัฐครั้งใหญ่ โดยเฉพาะการควบรวมหน่วยงานราชการต่าง ๆ อาทิ การรวมกระทรวงกลาโหมและกระทรวงทหารเรือเป็นกระทรวงเดียวกลาโหม รวมไปถึงการควบรวมกระทรวงคมนาคมกับกระทรวงพาณิชย์เป็นกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีประกาศพระบรมราชโองการลงวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2468 ให้รวมกระทรวงพาณิชย์และกระทรวงคมนาคมเข้าด้วยกันเป็น “กระทรวงคมนาคมและพาณิชย์การ” โดยมีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ดำรงตำแหน่งเสนาบดีว่าการกระทรวงและรั้งตำแหน่งนายกสภาเผยแผ่พาณิชย์ โดยมีผลตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2469 รวมหน้าที่ในการบำรุงส่งเสริมการค้าที่คล้ายกันและลดค่าใช้จ่ายของรัฐตามในประกาศความว่า

“บัดนี้ได้ทรงสังเกตเห็นว่า การค้าขายในสยามประเทศเจริญขึ้นโดยลำดับ การงานในสองกระทรวงดังกล่าวมานี้ก็ลงรูปคล้าย ๆ กันยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน กล่าวคือ บำรุงส่งเสริมการค้าขายด้วยกันทั้งสองฝ่าย ถ้าวรณหน้าที่บังคับบัญชาเสียได้จะเปนประโยชน์แก่บ้านเมืองยิ่งขึ้น ด้วยจะเปลื้องรายจ่ายในการแยกเปนสองกระทรวงอยู่เช่นนี้

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้รวมสองกระทรวงนี้เข้าเป็นกระทรวงเดียวกัน
พระราชทานนามว่ากระทรวงคมนาคมและพาณิชย์การ และให้เสนาบดีถือตราพระรามทรงรถ ตั้งแต่วันที่
1 เมษายนศกหน้าเป็นต้นไป... ”⁴²

อย่างไรก็ตาม ในวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2468 ทรงมีพระบรมราชโองการประกาศเปลี่ยนชื่อกระทรวงเป็น
“กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม” โดยมีได้เปลี่ยนแปลงหน้าที่หรือการบริหารราชการอื่น ๆ ส่วนสภาเผยแผ่
พาณิชย์ยังคงทำหน้าที่เป็นสภาปริกษาราชการ ถวายความเห็นต่อพระมหากษัตริย์ มีการเชิญผู้เกี่ยวข้องเข้าร่วม
ชี้แจงให้ความรู้ และเป็นที่ประชุมซึ่งเกี่ยวข้องกับนโยบายการพาณิชย์ของบ้านเมือง เมื่อรวมกระทรวงพาณิชย์และ
กระทรวงคมนาคมเข้าด้วยกันแล้ว ยังได้จัดตั้ง “กรมบัญชาการ” ขึ้น โดยในระยะแรกมีหน่วยงานระดับกรมใน
ความดูแลคือ กรมบัญชาการ กรมรถไฟ กรมทาง กรมไปรษณีย์โทรเลข กรมทะเบียนการค้า⁴³

ใน พ.ศ. 2471 กระทรวงพาณิชย์และคมนาคมมีพัฒนาการสำคัญเกี่ยวข้องกับกิจการสาธารณูปโภค ซึ่ง
เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ โดยเฉพาะการกำหนดการควบคุมกิจการค้าขาย เพื่อคุ้มครองรักษาผลประโยชน์
ราษฎร โดยในวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2471 รัฐบาลประกาศใช้พระราชบัญญัติควบคุมกิจการค้าขายอันกะทบถึง
ความปลอดภัย หรือผาสุกแห่งสาธารณชน พ.ศ. 2471 ความตอนหนึ่งว่า

“...มาตรา 4 ห้ามมิให้บุคคลผู้ใดประกอบกิจการค้าขายอันเป็นสาธารณูปโภคในสยาม เว้นแต่จะ
ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตหรือสัมประทานแล้ว หรือเมื่อพระบรมราชานุญาต หรือ
สัมประทานที่ได้ไว้นั้นถูกถอนเสีย หรือสิ้นอายุลงแล้ว

⁴² กระทรวงพาณิชย์, 100 ปี กระทรวงพาณิชย์, กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), น.

⁴³ กระทรวงพาณิชย์, ประวัติกระทรวงพาณิชย์, กรุงเทพฯ, กระทรวงพาณิชย์, 2525.

มาตรา 5 กิจการตั้งจะกล่าวต่อไปนี้ ให้ถือว่าเป็นกิจการค้าขายอันเป็นสาธารณูปโภคตามความหมายแห่งพระราชบัญญัตินี้ คือ การรถไฟ รถราง ชุมคลอง เติร์อากาศ ประปา ชลประทาน โรงไฟฟ้า และบรรดากิจการอื่นอันกะทบถึงความปลอดภัยหรือผาสุกแห่งสาธารณชน ซึ่งได้ออกพระราชกฤษฎีการะบุไว้ตามยุคตามคราว...”⁴⁴

นอกจากนี้ กระทรวงพาณิชย์และคมนาคมยังมีบทบาทในการห้ามมิให้บุคคลผู้ใดประกอบกิจการประกันภัย ธนาคารออมสิน เครดิตฟองซิเอร์ หรือกิจการอื่นอันมีสภาพคล้ายคลึงกันในประเทศ เว้นแต่จะปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะการนั้น (ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม พ.ศ. 2475 ได้เปลี่ยนแปลงผู้มีอำนาจอนุญาตจากพระมหากษัตริย์มาเป็นรัฐบาล) กฎหมายฉบับนี้นอกจากดูแลความปลอดภัยของสาธารณชนแล้วยังเป็นกฎหมายพื้นฐานของการร่วมลงทุนภาครัฐและเอกชนอีกด้วย

เมื่อเข้าสู่ พ.ศ. 2472 เกิดวิกฤติเศรษฐกิจครั้งใหญ่ (The Great Depression) ซึ่งส่งผลกระทบต่อสยามอย่างมาก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริให้กระทรวงพาณิชย์และคมนาคมตรากฎหมายคุ้มครองนิมิตซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของกฎหมายคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในปัจจุบัน โดยมีผู้อำนวยการสำนักงานสิทธิบัตรอังกฤษให้ความช่วยเหลือร่างกฎหมายที่ชื่อว่า Law on Patent and Design แต่ยังไม่ได้รับการพิจารณาให้แล้วเสร็จและไม่ได้ประกาศใช้ในรัชสมัยของพระองค์ นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงเร่งแก้ไขสถานการณ์ทางการค้าจากการที่สินค้าสำคัญของประเทศได้รับผลกระทบ โดยกระทรวงพาณิชย์จัดตั้งหน่วยงานใหม่ 2 กรมมากำกับดูแล คือ กรมตรวจกสิกรรมและกรมพาณิชย์

นอกจากนี้กระทรวงพาณิชย์และคมนาคมในยุคนี้ยังขยายงานทางการพาณิชย์และคมนาคมออกไปมากมาย เช่น การตั้งกองควบคุมบริษัทรับประกันภัย การสถาปนาการบินพาณิชย์ที่แยกออกมาจากการบินทหาร

⁴⁴ กระทรวงพาณิชย์, 100 ปี กระทรวงพาณิชย์, น. 28.

โดยให้สัมปทานกับบริษัท เติงอากาศ จำกัด เปิดเส้นทางการบินระหว่างไทย อินโดจีน และพม่า รวมถึง กำเนิดกิจการท่าเรือ โดยการเริ่มสร้างท่าเรือคลองเตย เป็นต้น⁴⁵

4.3 สรุป

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์ทั้งโอกาสและวิกฤติทางเศรษฐกิจจากผลกระทบสงครามโลกครั้งที่ 1 และวิกฤติเศรษฐกิจโลก ส่งผลให้รัฐบาลต้องเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการกำกับและพัฒนาการค้า จึงมีการจัดตั้งหน่วยงานขึ้นมารับผิดชอบการพาณิชย์โดยตรง ได้แก่ กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ มีหน้าด้านการเก็บข้อมูลและการกำหนดนโยบาย ก่อนจะยกฐานะขึ้นเป็น “กระทรวงพาณิชย์” และตั้ง “สภาเผยแผ่พาณิชย์” เพื่อบูรณาการนโยบายและการบริหารจัดการด้านพาณิชย์กรรมให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายใต้แรงกดดันด้านงบประมาณและภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ได้มีการปรับโครงสร้างรัฐครั้งใหญ่ โดยการควบรวมกระทรวงพาณิชย์และกระทรวงคมนาคมเป็นกระทรวงเดียวกันภายใต้ชื่อว่า “กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม” เพื่อประหยัดรายจ่ายและเพิ่มประสิทธิภาพ หน่วยงานดังกล่าวมีบทบาททั้งการกำกับดูแลสาธารณูปโภค การออกกฎหมายควบคุมกิจการค้าขายเพื่อคุ้มครองผลประโยชน์ราษฎร วางรากฐานกฎหมายด้านสิทธิบัตรและการลงทุน รวมทั้งส่งเสริมการพาณิชย์และคมนาคม เช่น การบินพาณิชย์และท่าเรือคลองเตย

⁴⁵ พอฟันท์ อูยานนท์, *เศรษฐกิจไทยในสมัยรัชกาลที่ 7: รักษาเสถียรภาพ ปูพื้นฐานการพัฒนา*, กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, 2558, น. 97-126.

ดังนั้น สภาเผยแผ่พาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์ และกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม จึงเป็นองค์กรภาครัฐ สำคัญที่ทำให้รัฐบาลสยามก้าวจากการเป็นผู้ดูแลการคลัง ไปสู่การเพิ่มบทบาทในด้านการพาณิชย์มากขึ้น และยังคงแสดงให้เห็นถึงการเห็นความสำคัญของการนำเอาข้อมูลทางวิชาการ โดยเฉพาะข้อมูลสถิติมาปรับใช้ในการ บริหารงานพาณิชย์ อันเป็นรากฐานของการจัดการทางเศรษฐกิจของสยาม

บทที่ 5

จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์กับการสื่อสารทางเศรษฐกิจ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

การบำรุงการพาณิชย์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากการจัดตั้งหน่วยงานในการบริหารราชการแล้ว รัฐบาลสยาม โดยกระทรวงพาณิชย์ยังได้จัดทำสื่อสิ่งพิมพ์สำหรับเผยแพร่ข่าวสารด้านการพาณิชย์ด้วย คือ จดหมายเหตุเผยแผ่พาณิชย์ เอกสารชุดดังกล่าวเป็นเอกสารสำคัญที่มีการดำเนินการเผยแพร่ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการประชุมสภาเผยแผ่พาณิชย์ ครั้งที่ 3 วันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2463 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ สภานายกฯ ในเวลานั้น ทรงเสนอแนะให้มีการออกหนังสือสำหรับเผยแพร่กิจการของสภาเผยแผ่พาณิชย์ รวมทั้งการแจ้งข่าวทางพาณิชย์แก่พ่อค้าและประชาชน

“สภาเผยแผ่พาณิชย์ควรออกหนังสือเป็นคราว ๆ แสดงความมุ่งหมายของสภา ให้พ่อค้าแลประชาชนทราบและให้ข่าวคราวการพาณิชย์แก่พ่อค้า”⁴⁶

ที่ประชุมในครั้งที่ 3 นี้ได้มีมติให้ออกหนังสือของสภาเผยแผ่พาณิชย์เป็นรายสามเดือนหรือรายไตรมาส โดยจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ฉบับแรกออกเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2464 และตีพิมพ์ออกเป็นฉบับภาษาอังกฤษคู่กันในชื่อว่า “The Record” โดยออกจำหน่ายในราคาฉบับละ 1 บาท⁴⁷ จดหมายเหตุของสภาเผย

⁴⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กส. 15.2/1 เรื่อง ประชุมสภาเผยแผ่พาณิชย์ พ.ศ. 2463-2464.

⁴⁷ ศรีณีย์ ทองปาน, 100 ปี ตึกเรา หนึ่งศตวรรษประวัติศาสตร์ตึกมิวเซียมสยาม, น. 64.

แผ่พาณิชย์มีการดำเนินการเผยแพร่ตั้งแต่ พ.ศ. 2464 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่อยมา จวบจนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จนกระทั่งมีการเลิกสภาเผยแพร่พาณิชย์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม พ.ศ. 2475 และมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของกระทรวงต่าง ๆ ขึ้นและมีการจัดตั้งกระทรวงเศรษฐกิจขึ้นมาแทนสภาเผยแพร่พาณิชย์และกระทรวงพาณิชย์ฯ เดิม โดยมีการออกหนังสือใหม่ชื่อ “ข่าวสินค้าและจดหมายเหตุแสดงรายการเครื่องหมายการค้า” ใน พ.ศ. 2477 เพื่อให้ข่าวสารด้านการค้าและการสนับสนุนนโยบายส่งเสริมให้คนไทยประกอบกิจการค้าขายกันมากขึ้น โดยจำหน่ายราคาฉบับละ 25 สตางค์⁴⁸

จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์จึงเป็นเอกสารสำคัญของหน่วยงานที่รัฐบาลต้องการสื่อสารข้อมูลทางเศรษฐกิจและการพาณิชย์ โดยเฉพาะการให้ข้อมูลและการเผยแพร่สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ โอกาสทางการค้าขาย และบทวิเคราะห์ต่าง ๆ ด้านการพาณิชย์ และเป็นต้นทางของการจัดทำหนังสือเผยแพร่ทางเศรษฐกิจและการพาณิชย์โดยรัฐ ในบทนี้ผู้วิจัยได้จัดแบ่งเนื้อหาเป็น 3 ส่วนสำคัญ ได้แก่ ปริมาณของเนื้อหาและกลุ่มของเนื้อหาที่มีในจดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์ การอธิบายเนื้อหาและการนำเสนอข้อมูลที่ปรากฏในจดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์ และการพิจารณาข้อจำกัดและปัญหาในการเผยแพร่ของจดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

⁴⁸ กระทรวงพาณิชย์, 100 ปี กระทรวงพาณิชย์, กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชซิ่ง จำกัด (มหาชน), น.

5.1 ปริมาณของเนื้อหาและกลุ่มของเนื้อหาที่มีในจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์

การจัดทำจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ของกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จาก พ.ศ. 2469-2472 และฉบับงวดที่ 3/2475 สามารถแบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 กลุ่ม จำนวน 377 เรื่อง⁴⁹ ได้แก่

1. รายงานงานประจำของสภาเผยแผ่พาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม เป็นรายงานเกี่ยวกับการประชุมของสภาเผยแผ่พาณิชย์ในเรื่องต่าง ๆ อาทิ การประชุมเกี่ยวกับการจัดการโรคระบาดที่มาจาก การทปศสัตว์ และกระทบกับการค้าขาย การประกาศระเบียบต่าง ๆ ข้อบังคับต่าง ๆ ของกระทรวง และรายงานเรื่องนโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการพาณิชย์ ซึ่งผู้วิจัยสามารถนับจำนวนได้ทั้งหมด 45 เรื่อง

2. รายงานการค้าของตลาดข้าว ไม้ แร่ และสินค้าย่อยต่าง ๆ เป็นรายงานข้อมูลสถิติการค้าของสินค้าหลักของสยามในทศวรรษ 2470 ได้แก่ ข้าว ไม้ และแร่ ซึ่งมีการส่งออกไปยังประเทศตะวันตกและดินแดนอาณานิคม ซึ่งเป็นเพื่อนบ้านของสยาม ในบางฉบับจะมีการอธิบายสถานการณ์การปลูกข้าวในมณฑลภาคกลาง ซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญในการเพาะปลูกข้าวเพื่อการส่งออก โดยเฉพาะในเขตพื้นที่คลองรังสิต (จ.ปทุมธานีและจ.นครนายกในปัจจุบัน) พื้นที่อยุธยาและสุพรรณบุรี นอกจากนี้ยังอธิบายถึงสถานการณ์การค้าสินค้าอื่น ๆ ที่เรียกว่าสินค้าย่อย เช่น พริกไทย ครั่ง ชัน กายาน ซึ่งจะมีการรายงานราคาในแต่ละไตรมาสโดยผู้วิจัยสามารถนับจำนวนได้ทั้งหมด 91 เรื่อง

⁴⁹ ผู้วิจัยรวบรวมและจัดแบ่งจาก สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, รพท.2/9 เรื่อง จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 20-23., สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, รพท.2/11 เรื่อง จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 24-27., สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, รพท.2/13 เรื่อง จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 28-31. และสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, รพท.2/15 เรื่อง จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 32-35.

3. รายงานเกี่ยวกับโอกาสทางการค้า การลงทุนและสถานการณ์ของบริษัทเอกชน รายงานดังกล่าวเป็นรายงานที่กระทรวงพาณิชย์รวบรวมข้อมูลเพื่อรายงานกิจกรรมและงานจัดแสดงสินค้าต่าง ๆ ที่เป็นโอกาสให้บริษัทเอกชนในสยามเข้าร่วมได้และเป็นการเปิดโอกาสให้สินค้าสยามมีพื้นที่จัดแสดงสินค้าของตนเองได้ในเวทีนานาชาติ นอกจากนี้ยังมีการนำเสนอข้อมูลการเปิด-ปิดกิจการของบริษัทเอกชน การจดทะเบียนและการแสวงหาแหล่งทุนของบริษัทเอกชน โดยผู้วิจัยสามารถนับจำนวนเรื่องได้ 48 เรื่อง

4. รายงานตลาดในต่างประเทศ รายงานนี้เป็นรายงานข้อมูลจากกงสุลสยามในประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะประเทศตะวันตก เช่น แคนาดา สหรัฐอเมริกา อิตาลี และเยอรมนี ข้อมูลที่ปรากฏเป็นข้อมูลสถานการณ์ทางการค้าและเศรษฐกิจในประเทศต่าง ๆ ลักษณะของข้อมูลจะเป็นการอธิบายสถานการณ์ของสินค้าสยามที่ได้รับการนำไปซื้อ-ขาย และสถานการณ์ความต้องการของตลาดในแต่ละประเทศ ผู้วิจัยนับจำนวนเรื่องได้ 82 เรื่อง

5. รายงานการวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจ เป็นรายงานข้อมูลทางเศรษฐกิจที่กระทรวงพาณิชย์ต้องการนำเสนอการวิเคราะห์แก่สาธารณะ ซึ่งมีจำนวนเนื้อหาไม่มากนัก แต่จะมีบทความวิเคราะห์ประจำทุก ๆ 3 เดือน และในบางครั้งอาจจะมีบทวิเคราะห์พิเศษตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น การวิเคราะห์สถานการณ์ทางเศรษฐกิจเมื่อสิ้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งแสดงข้อมูลของการพัฒนาทางเศรษฐกิจในด้านต่าง ๆ ทั้งการพัฒนาเส้นทางรถไฟ การจัดชลประทาน การริเริ่มสหกรณ์สำหรับเกษตรกรที่สืบเนื่องมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น ผู้วิจัยสามารถนับจำนวนเรื่องได้ 38 เรื่อง

6. รายงานรายงานเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ เป็นเนื้อหาที่ไม่ได้ลงพิมพ์เผยแพร่ประจำในจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์อย่างต่อเนื่องทุกฉบับตามไตรมาส โดยจะมีการรวมเนื้อหาเป็นระยะเวลาหนึ่ง แล้วนำมาลงพิมพ์ในจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ อาทิ รายงานปรอทและน้ำฝน รายงานเกี่ยวกับการชั่ง ตวง วัด รายงานของ

กองตรวจพันธุ์รุกชาติ และหนังสือความรู้ต่าง ๆ ที่กระทรวงได้รับหรือต้องการเผยแพร่ โดยผู้วิจัยนับจำนวนเรื่อง

ได้ 73 เรื่อง

ตารางที่ 1 ตารางแสดงจำนวนบทความและรายงานตามกลุ่มประเด็นต่าง ๆ ในจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่

พาณิชย์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ฉบับที่/ กลุ่มเรื่อง	งานประจำ ของ กระทรวง พาณิชย์ และ ประกาศอื่น	รายงาน การค้าของ ตลาดข้าว ไม้ แร่ และ สินค้าย่อย	รายงาน เกี่ยวกับ โอกาสทาง การค้า การ ลงทุนและ บริษัท	รายงาน ตลาดใน ต่างประเทศ	บท วิเคราะห์ ทาง เศรษฐกิจ	บทความ เบ็ดเตล็ดอื่น ๆ เช่น รายงาน น้ำฝน หนังสือต่าง ๆ
เมษายน 2469	6	4	3	5	2	2
กรกฎาคม 2469	2	3	4	4	2	3
ตุลาคม 2469	2	7	2	4	3	1
มกราคม 2469	1	6	2	5	3	4
เมษายน 2470	5	4	3	6	1	2
กรกฎาคม 2470	1	5	2	5	1	5
ตุลาคม 2470	1	6	4	4	3	3
มกราคม 2470	1	5	2	6	4	2
เมษายน 2471	4	5	3	4	3	2
กรกฎาคม 2471	3	8	2	4	1	6
ตุลาคม 2471	3	4	4	5	2	5
มกราคม 2471	5	5	2	4	2	6
เมษายน 2472	2	4	2	6	4	7

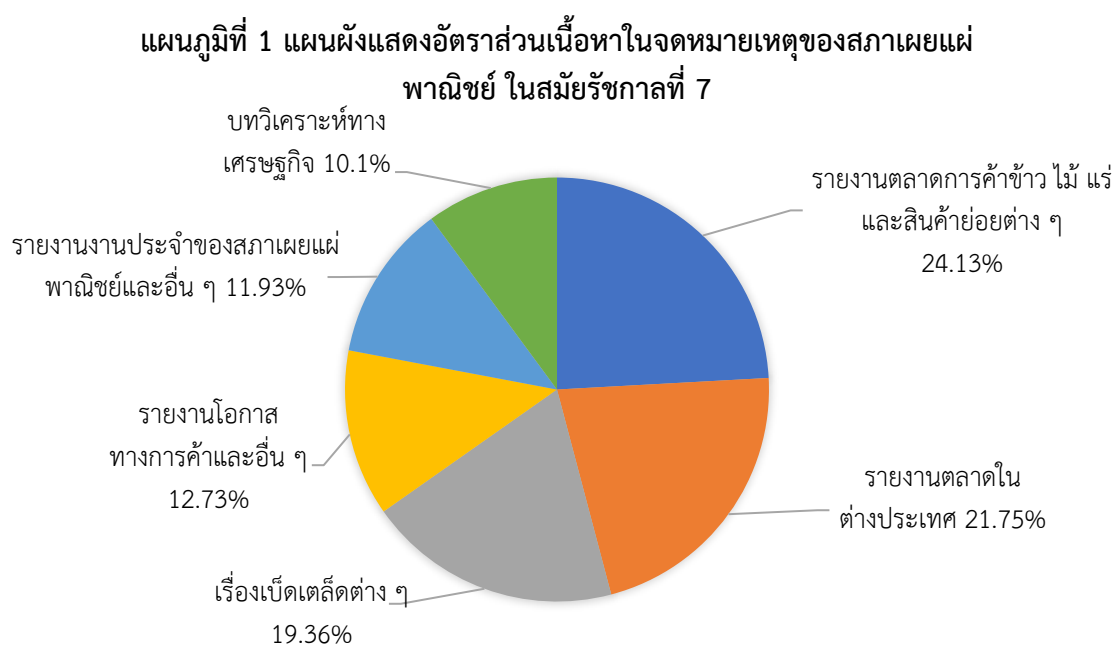
ฉบับที่/ กลุ่มเรื่อง	งานประจำ ของ กระทรวง พาณิชย์ และ ประกาศอื่น	รายงาน การค้าของ ตลาดข้าว ไม้ แร่ และ สินค้าย่อย	รายงาน เกี่ยวกับ โอกาสทาง การค้า การ ลงทุนและ บริษัท	รายงาน ตลาดใน ต่างประเทศ	บท วิเคราะห์ ทาง เศรษฐกิจ	บทความ เบ็ดเตล็ดอื่น ๆ เช่น รายงาน น้ำฝน หนังสือต่าง ๆ
กรกฎาคม 2472	3	7	4	5	1	8
ตุลาคม 2472	3	6	4	6	2	4
มกราคม 2472	3	6	3	5	3	6
งวดที่ 3/2475	⁵⁰	6	2	4	1	7
รวม	45	91	48	82	38	73
อัตราส่วนของ เนื้อหา	11.93	24.13	12.73	21.75	10.1	19.36

ตารางที่ 1 ข้างต้นแสดงจำนวนบทความและรายงานตามกลุ่มประเด็นต่าง ๆ ในจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเมื่อพิจารณาอัตราส่วนของเนื้อหาในจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์แล้วพบว่า

รายงานการค้าของตลาดข้าว ไม้ แร่ และสินค้าย่อยต่าง ๆ เป็นส่วนที่มีอัตราส่วนของเรื่องมากที่สุดในร้อยละ 24.13 ซึ่งเป็นเนื้อหาที่มีการเผยแพร่ข้อมูลทุกไตรมาสของการออกจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์

⁵⁰ รายงานฉบับนี้ไม่มีเรื่องของที่ประชุมสภาเผยแผ่พาณิชย์ เนื่องจากภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม พ.ศ. 2475 มีการยกเลิกที่ประชุมของสภาเผยแผ่พาณิชย์ และมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของหน่วยงานใหม่เป็นกระทรวงเศรษฐกิจการใน พ.ศ. 2477

ขณะที่รายงานตลาดต่างประเทศมีอัตราส่วนที่ใกล้เคียงกันที่ร้อยละ 21.75 จากสัดส่วนดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความพยายามของกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมพยายามจูงใจและนำเสนอตลาดให้กับบริษัทเอกชนที่ประกอบกิจการในสยาม รวมถึงการให้ข้อมูลและสถานการณ์ของสินค้าสยามแก่เอกชน เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาการพาณิชย์ในต่างประเทศ หัวข้อทั้ง 2 หัวข้อ นี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าด้วยความผูกพันทางเศรษฐกิจของสยามที่ต้องพึ่งพิงตลาดการส่งออก ประกอบกับการเก็บข้อมูลสถิติที่เริ่มมีความต่อเนื่องนับตั้งแต่การเผยแพร่หนังสือสถิติพยากรณ์แห่งราชอาณาจักรสยามใน พ.ศ. 2459⁵¹ เป็นต้นมา ทำให้ภาครัฐมีข้อมูลทางเศรษฐกิจนำเสนอแก่สาธารณชนได้อย่างชัดเจนและแน่นอนมากขึ้น ส่งผลให้การนำเสนอข้อมูลทั้งสองหัวข้อมีความต่อเนื่องและความสม่ำเสมอมากที่สุด

⁵¹ ศรีณีย์ ทองปาน, 100 ปี ตึกเรา หนึ่งศตวรรษประวัติศาสตร์ตึกมิวเซียมสยาม, น. 39-40.

ขณะที่เนื้อหาในหัวข้ออื่น ๆ สามารถจัดอัตราส่วนเนื้อหาออกมาได้ดังนี้ เรื่องราวเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ ที่ร้อยละ

19.36 รายงานเกี่ยวกับโอกาสทางการค้า การลงทุนและบริษัทที่ร้อยละ 12.73 รายงานเกี่ยวกับประจำของสภา
เผยแผ่พาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม และหน่วยงานภาครัฐที่ร้อยละ 11.93 และลำดับสุดท้าย คือ บท
วิเคราะห์ทางเศรษฐกิจที่ร้อยละ 10.1

5.2 เนื้อหาสาระในจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

จากที่นำเสนอข้อมูลแจกแจงจำนวนและอัตราส่วนของเนื้อหาในหัวข้อ 5.1 แล้ว ในหัวข้อที่ 5.2 นี้ผู้วิจัย
จะนำเสนอข้อมูลและเนื้อหาที่รัฐบาลสยามในเวลานั้นนำเสนอและเผยแพร่ในจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์
ทั้ง 6 กลุ่มเนื้อหา ได้แก่ รายงานงานประจำของสภาเผยแผ่พาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม, รายงาน
การค้าของตลาดข้าว ไม้ แร่ และสินค้าย่อยต่าง ๆ, รายงานเกี่ยวกับโอกาสทางการค้า การลงทุนและสถานการณ์
ของบริษัทเอกชน, รายงานตลาดในต่างประเทศ, รายงานการวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจ และรายงานรายฉบับเบ็ดเตล็ด
อื่น ๆ มีรายละเอียดการนำเสนอเนื้อหา ดังนี้

1. รายงานงานประจำของสภาเผยแผ่พาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม เป็นการอธิบายถึงการ
ประชุมในเรื่องต่าง ๆ มติของที่ประชุม ประกาศของกระทรวง และหน่วยงานรัฐต่าง ๆ ดังนั้น เนื้อหาในส่วนนี้จะ
เป็นเนื้อหาที่แสดงถึงการปฏิบัติงาน การนำเสนอนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาล เช่น การประกาศแนวทางการ
ดำเนินงานของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินเมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งผู้รั้งสภานายกและ
เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมใน พ.ศ. 2469⁵² เนื่องจากการปรับปรุงโครงสร้างและการควบรวม

⁵² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, รพท.2/9 เรื่อง จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 20-23.

กระทรวงระหว่างกระทรวงพาณิชย์กับกระทรวงคมนาคม ซึ่งทำให้เราทราบได้ว่าแนวทางของรัฐบาลในเรื่องการพาณิชย์นั้น มีดังพระราชดำรัสดังต่อไปนี้

“...(1) บำรุงและส่งเสริมการสหกรณ์ให้ดีขึ้น เพราะการสหกรณ์เป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่จะให้ได้รับผลตามมุ่งหมาย ข้าพเจ้าอาจกล่าวต่อไปได้อีกโดยอาศัยหลักของ สภานายกพระองค์ก่อนผู้ได้กราบบังคมทูลหาญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง ๒ รัชกาลในเรื่องนี้ ว่าการมีสมาคมสหกรณ์นั้นเป็นวิธีอันหนึ่งที่จะปลุกใจสมาชิกให้ต่างคนต่างรู้วิถีการเมืองหฤอภัยอันหนึ่งเป็นโรงเรียนที่จะฝึกหัดพลเมืองให้รู้จักส่วนได้ส่วนเสียเหมาะแก่ที่จะมีหน้าที่รับผิดชอบในกิจการของรัฐบาลมากขึ้นในภายหน้า การสหกรณ์นี้ได้รับผลบ้างแล้วคือทำให้การลักขโมยและการประทุษร้ายอย่างอื่น ๆ ในแขวงเมืองที่มีสมาคมสหกรณ์นั้นลดน้อยลงเป็นลำดับ

(2) บำรุงการค้าขายโดยที่มีการจดทะเบียนบริษัท และมีเจ้าหน้าที่ควบคุมดูแลบริษัทต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นในประเทศสยาม

(3) จัดระเบียบวิธีวัด ชั่ง ตวงให้ลงรูปรอยเดียวกัน และชักจูงให้ประชาชนรู้จักใช้หลักวัด ชั่ง ตวงอย่างเดียวกัน เพราะในกาลก่อน ๆ มาการซื้อขายกับหลายชาติหลายประเทศทำให้การวัด ชั่ง ตวงเกิดขึ้นหลายอย่างหลายประเภท ไม่ใคร่สม่ำเสมอ

(4) สืบสวนฐานะทางเอคอนอมิกของประเทศ โดยอุบายตรวจสถิติเพื่อให้รัฐบาลคิดหาลู่ทางบำรุงกิจการให้เจริญยิ่งขึ้น และแสวงหาตัวเลขซึ่งแสดงราคาค่าใช้จ่ายอยู่กินขึ้นและลด

(5) บำรุงให้พลเมืองให้มีนิสัยในการประหยัดทรัพย์โดยขยายการคลังออมสินรับฝากเงินให้มากขึ้น ซึ่งอาจจะให้รัฐบาลมีโอกาใช้เงินทุนทำประโยชน์ในการขยายกิจการในทางบำรุงประเทศให้ดีขึ้น

เหตุเพื่อที่จะซื้อบอนด์ของรัฐบาลสยามกลับคืนมาจากต่างประเทศ เช่นนั้นจะทำให้ผู้ถือบอนด์มีส่วนได้เสียในการบำรุงประเทศตนโดยแท้จริง

(6) ช่วยเหลือการค้าขายของประเทศในการค้นคว้าหาสรรพคุณของพันธุ์รุกชาติและเพื่อที่จะสืบสวนวิธีและคุณสมบัติของสิ่งต่าง ๆ โดยใช้วิธีแยกธาตุ

(7) โฆษณากิจการงานต่าง ๆ โดยวิธีการที่จะประกาศและให้ข่าวตลาดแก่ประชาชน เพื่อที่จะให้สินค้าไทยแพร่หลายยิ่งขึ้น”⁵³

พระดำรัสของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินต่อที่ประชุมสภาเผยแผ่พาณิชย์แสดงถึงการให้ความสำคัญต่อกิจการสหกรณ์ที่เป็นหลักการสำคัญในการสนับสนุนความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับราษฎร โดยเฉพาะผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกร รวมถึงการส่งเสริมการประกอบการ การให้ความสำคัญกับวิธีการใหม่ ๆ ในทางการพาณิชย์ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ความรู้ทางสถิติและการชั่ง ตวง วัดสมัยใหม่เพื่อสนับสนุนการค้าขายและการประเมินสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ รวมถึงการสนับสนุนการออมในภาคประชาชน ซึ่งจะเป็นต้นทุนสำคัญของรัฐบาลในการขยายกิจการทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ รัฐบาลยังอาศัยความรู้เชิงเคมีกับพันธุศาสตร์ในการแสวงหาไม้และพืชพรรณเพื่อสนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และการสร้างให้สภาเผยแผ่พาณิชย์เป็นพื้นที่ของการโฆษณาและเผยแพร่ข่าวสารต่าง ๆ แก่ประชาชนและสินค้าของสยาม

ในฉบับอื่น ๆ ของเนือหารายงานงานประจำของสภาเผยแผ่พาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์และคมนาคมจะเป็นการลงข่าวสารของรัฐบาลในการพาณิชย์ที่แตกต่างกันออกไป อาทิ การประกาศเกี่ยวกับการควบคุมโรคในปศุสัตว์ รายงานทางสถานการณ์การคลัง สถานการณ์กิจการคมนาคมขนส่ง โดยเฉพาะกิจการรถไฟ และการประกาศระเบียบและกฎของกระทรวงเกี่ยวกับการสนับสนุนการพาณิชย์ เช่น การพิจารณาเรื่องการจัดเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุม

⁵³ เรื่องเดียวกัน.

การค้า ตามพระราชบัญญัติควบคุมกิจการค้าขายอันกระทบกระเทือนถึงความปลอดภัยหรือผาสุกแห่งสาธารณชน พ.ศ. 2471 ความว่า

“...ในเดือนมีนาคม ได้มีการประชุมพิเศษพิจารณาถึงเรื่องการจัดเจ้าหน้าที่ผู้ทำการควบคุมการค้าขายต่าง ๆ ซึ่งบังคับไว้ในพระราชบัญญัติควบคุมกิจการค้าขายอันกระทบกระเทือนถึงความปลอดภัยหรือผาสุกแห่งสาธารณชน ปี พ.ศ. 2471 เรื่องนี้จะได้พิจารณาในที่ประชุมสภาเผยแผ่พาณิชย์คราวหน้าอีก กำหนดวันประชุมในสมัยหน้าที่จะถึงนี้ได้กำหนดแล้ว และวันพุธที่ 8 พฤษภาคม เป็นวันกำหนดประชุมครั้งแรก”⁵⁴

การประชุมต่าง ๆ นี้ มีการจัดประชุมในสภาเผยแผ่พาณิชย์อย่างสม่ำเสมอ และแสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องในการดำเนินการของข้าราชการที่รับผิดชอบงานประจำของกระทรวง และนำเสนอต่อสภาเผยแผ่พาณิชย์ ซึ่งเป็นสถานที่ของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและกำหนดนโยบายการพาณิชย์ของสยาม

2. รายงานการค้าของตลาดข้าว ไม้ แร่ และสินค้าย่อยต่าง ๆ เป็นรายงานเชิงสถิติ ที่อธิบายการส่งออกสินค้าประเภทข้าว ไม้ และแร่เป็นหลัก สินค้ากลุ่มดังกล่าวเป็นสินค้าส่งออกสำคัญของประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การรายงานดังกล่าวในจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์จะเป็นการนำเสนอข้อมูลทางสถิติมาอธิบายสถานการณ์ของสินค้าแต่ละประเภท ทั้งปริมาณสินค้า ราคาต่อหน่วย และราคารวมของการส่งออก รวมถึงปลายทางตลาดของสินค้านั้น ๆ เป็นต้น ดังตัวอย่างจากจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ที่แสดงถึงราคาและคำอธิบายเกี่ยวกับสินค้าประเภท “ข้าว” ระหว่างปี พ.ศ. 2464-2471 ในฉบับเดือนมกราคม พ.ศ. 2472⁵⁵

⁵⁴ สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ, รพท.2/15 เรื่อง จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 32-35.

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน.

“เข้า⁵⁶ สินค้าเข้าขาออกใน พ.ศ. 2471 มีปริมาณ 24,667,000 หาบ หรือ 1,468,000 ตัน น้อยกว่า พ.ศ. 2470 ซึ่งเป็นปีที่มีเข้ามากที่สุดเป็นจำนวน 4,000,000 หาบ หรือ 238,000 ตัน ที่มีปริมาณลดน้อยลงนี้ เนื่องจากใน พ.ศ. 2471 ได้เข้าน้อย แต่ถึงดังนั้นก็ยังสูงกว่าปีใด ๆ ในหกปีที่แล้วมา ดังจะเห็นได้ตามตัวเลขข้างล่าง ส่วนราคามีจำนวน 175,124,000 บาท ต่ำกว่า พ.ศ. 2470 เป็นจำนวน 26,032,000 บาท แต่ก็ยังสูงกว่าปีอื่น ๆ เช่นกัน”⁵⁷

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นถึงคำอธิบายเกี่ยวกับปริมาณราคาข้าวส่งออก และการเปรียบเทียบ ซึ่งการจัดทำข้อมูลมีการจัดแสดงข้อมูลเป็นตารางประกอบคำอธิบายด้วย ตารางจะแสดงให้เห็นถึงปริมาณเฉลี่ยเกี่ยวกับการส่งออกสินค้าประเภทข้าวในระยะ 8 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2464-2471 ดังข้อมูลด้านล่างนี้⁵⁸

ตารางที่ 2 ปริมาณการส่งออกสินค้าประเภทข้าวและรายได้จากการส่งออกข้าวระหว่าง พ.ศ. 2464-2471

พ.ศ. / ปริมาณและมูลค่า	ปริมาณ		ค่า	
	हाव	ตัน	บาท	ปอนด์
2464	21,581,000	1,285,000	140,983,000	12,816,000
2465	21,424,000	1,278,000	128,210,000	11,655,000
2466	22,249,000	1,324,000	143,835,000	13,076,000
2467	19,389,000	1,154,000	139,627,000	12,693,000
2468	22,929,000	1,365,000	167,409,000	15,219,000

⁵⁶ หมายถึง ข้าว

⁵⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, รพท.2/15 จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 32-35

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน

พ.ศ. / ปริมาณและ มูลค่า	ปริมาณ		ค่า	
	หาบ	ตัน	บาท	ปอนด์
2469	21,800,000	1,297,000	165,226,000	15,020,000
2470	28,671,000	1,706,000	201,156,000	18,287,000
2471	24,667,000	1,468,000	175,124,000	15,920,000
เฉลี่ย	22,839,000	1,359,000	157,696,000	14,336,000

ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, รพท.2/15 จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 32-35

ข้อมูลในตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่าสยามสามารถสร้างรายได้จากการส่งออกข้าวได้อย่างต่อเนื่อง จากระยะเวลา 8 ปี สยามมีรายได้จากการส่งออกสินค้าข้าวเฉลี่ย 157,696,000 บาท เมื่อเทียบกับเงินปอนด์แล้วเท่ากับ 14,336,000 ปอนด์ โดยปีที่สยามมีรายได้จากการส่งออกสินค้าข้าวสูงสุดที่ 201,156,000 บาทใน พ.ศ. 2470 และมีรายได้น้อยที่สุดใน พ.ศ. 2465 ที่ 128,210,000 บาท ซึ่งใน พ.ศ. 2465 เป็นปีที่สยามมีมาตรการห้ามส่งออกข้าว เนื่องจากปัญหาภัยแล้งและผลผลิตตกต่ำ สยามต้องสูญเสียตลาดข้าวไป เนื่องจากผู้ส่งออกอื่นจากประเทศเพื่อนบ้านยังสามารถผลิตข้าวและส่งออกได้ตามปกติ รวมทั้งมีราคาถูกกว่าราคาข้าวของสยาม ทำให้สยามมีรายได้ลดลงและกระทบต่อสถานการณ์ทางการคลังอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้⁵⁹

นอกจากนี้จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ยังมีการนำเสนอข้อมูลการส่งออกสินค้าต่าง ๆ ทั้งข้าว ไม้สัก และอื่น ๆ ในลักษณะเดียวกันรายไตรมาส (ระยะเวลา 3 เดือน โดยมีการแบ่งออกเป็น 4 ไตรมาส ได้แก่ ไตรมาสเดือนเมษายน-มิถุนายน ไตรมาสเดือนกรกฎาคม-กันยายน ไตรมาสเดือนตุลาคม-ธันวาคม และไตรมาสเดือนมกราคม-มีนาคม

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน.; อสัมภินพวงศ์ ฉัตราคม, “การคลังรัฐบาลในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.”

การนำเสนอข้อมูลดังกล่าวเป็นการนำเสนอข้อมูลเชิงสถิติของการส่งออกสินค้าแบบภาพรวมของสินค้าข้าวในการส่งออก ที่ให้ข้อมูลเชิงสถิติ ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลทางเศรษฐกิจที่สืบเนื่องตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและเป็นผลของการสะสมข้อมูลของภาครัฐ ทำให้กระทรวงพาณิชย์สามารถเผยแพร่ข้อมูลทางการพาณิชย์ออกมาได้ดังตารางข้างต้น และการให้ความสำคัญดังกล่าวจากการนำเสนอข้อมูลอย่างต่อเนื่องและอย่างสม่ำเสมอของสินค้าประเภทข้าว แร่ และไม้ สามารถอนุมานได้ว่า สยามในเวลานั้นให้ความสำคัญกับการส่งออกสินค้าปฐมภูมิ กลุ่มสินค้านี้เป็นสินค้าที่ทำรายได้ให้กับสยามเป็นรายได้หลักและมีผลกระทบต่อผู้คนในวงกว้าง

3. รายงานเกี่ยวกับโอกาสทางการค้า การลงทุนและสถานการณ์ของบริษัทเอกชน เป็นรายงานที่มีเนื้อหา 2 ส่วนด้วยกัน คือ เนื้อหาเกี่ยวกับการประกาศถึงโอกาสการนำสินค้าไปจัดแสดงหรือค้าขายยังต่างประเทศ โอกาสทางการลงทุน การเปิด-ปิดกิจการและการจดทะเบียนของบริษัทเอกชนภายในประเทศ

รายงานโอกาสทางการค้าจากต่างประเทศจะมี 2 ลักษณะของการเผยแพร่ข้อมูล คือ การเชื้อเชิญภาคเอกชนภายในประเทศของกระทรวงพาณิชย์ไปจัดแสดงสินค้าในต่างประเทศเพื่อการสร้างโอกาสในการค้าและการเป็นคนกลางในการประกาศข่าวพาณิชย์เพื่อให้พ่อค้าในสยามสามารถพบช่องทางในการทำการค้า ดังในจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 27 เดือนมกราคม พ.ศ. 2471⁶⁰ ที่เสนอโอกาสทางการค้าในสหรัฐอเมริกา พร้อมระบุสินค้าที่เป็นที่ต้องการในตลาดสินค้านั้น

⁶⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, รพท.2/13 เรื่อง จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 28-31.

“นิวยอร์ก (ส.ป.อเมริกา)

เข้าสยาม บริษัทหนึ่งในนิวยอร์กต้องการทำการติดต่อกับพ่อค้าที่มีหลักสถานในเมืองไทย ซึ่งส่งเข้าไปจำหน่ายยังเวสต์อินดีส และอเมริกาใต้ (ให้อ้างเรื่องที่ ๙๕)

ปอร์ตแลนด์ ออริกอน (ส.ป.อเมริกา)

เสาไม้สนอาบยากันผุ บริษัทหนึ่งในปอร์ตแลนด์ ออริกอน ต้องการขายเสาและเข็มไม้สนซึ่งอาบยากันผุแล้ว (ให้อ้างเรื่องที่ ๙๖)

ลอสแซงเยลีส (ส.ป.อเมริกา)

สินค้าทั่วไป บริษัทหนึ่งในลอสแซงเยลีส คาลิฟอร์เนีย ต้องการทำความติดต่อกับบริษัทที่มีหลักสถานในกรุงเทพฯ ซึ่งส่งสินค้าไปต่างประเทศและสั่งสินค้าต่างประเทศเข้ามา (ให้อ้างเรื่องที่ ๙๗)...⁶¹

จากข้อมูลดังกล่าว ผู้อ่านจะสามารถพบการประกาศดังกล่าวในทุกฉบับของจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ซึ่งจะมีข้อมูลแตกต่างกันไป ทำให้เห็นการค้าขายในระดับจุลภาคระหว่างพ่อค้าที่มีกระทรวงพาณิชย์ของสยามเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยนข้อมูล

ส่วนข้อมูลในอีกลักษณะหนึ่งจะเป็นข้อมูลของการเปิด-ปิดบริษัทต่าง ๆ ภายในประเทศสยาม การประกาศหาทุนเพิ่ม และการรับสมัครผู้ร่วมลงทุนต่าง ๆ เป็นต้น ข้อมูลประกาศดังกล่าวของจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ได้แสดงให้เห็นถึงความเคลื่อนไหวของเอกชนสยามในเวลานั้นด้วย ดังนั้น ในส่วนนี้ กระทรวงพาณิชย์ฯ จึงทำหน้าที่เสมือนพื้นที่ของการแจ้งข้อมูลข่าวสารและชี้ช่องทางการค้าขายให้แก่เอกชนและผู้สนใจ

⁶¹ เรื่องเดียวกัน.

4. รายงานตลาดในต่างประเทศ เป็นรายงานสถานการณ์ทางการค้าและเศรษฐกิจในประเทศต่าง ๆ จาก
 กงสุลของสยาม ณ เมืองที่ประจำอยู่ในประเทศนั้น ๆ ลักษณะของเนื้อหาจะเป็นการอธิบายสถานการณ์ของสินค้า
 สยามที่ได้รับการนำไปซื้อ-ขาย และสถานการณ์ความต้องการของตลาดในแต่ละประเทศต่าง ๆ เพื่อเป็นข้อมูลใน
 การกำหนดนโยบายและเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจของภาคเอกชนสยามในการทำการค้าขายในต่างประเทศ
 เช่น การประกาศและเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการเงินในประเทศอิตาลี ในจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์
 ฉบับที่ 27 เดือนมกราคม พ.ศ. 2471

“รัฐบาลอิตาลีและแบงก์ ออฟ อิตาลีได้วินิจฉัยให้เปลี่ยนแปลงวิธีการเงินไปในหลักให้เงินตรา
 ที่ออกใช้ขณะนั้นแลกลับเป็นทองคำได้ โดยกระทำการร่วมมือกับแบงก์ ออฟ อิงแลนด์และเฟเดรัลรี
 เสฟแบงก์ อันเป็นผู้แทนแบงก์ที่ออกธนบัตรจำนวน ๑๕ แบงก์ ในประเทศต่าง ๆ ที่ใช้ทองคำ...”⁶²

รวมทั้งมีการรายงานเกี่ยวกับปัญหาภัยธรรมชาติในประเทศเพื่อนบ้านที่อาจจะกระทบต่อการค้าขาย เช่น
 รายงานของกงสุลสยาม ประจำเมืองย่างกุ้ง พม่า ความว่า

“ในฤดูฝนที่แล้วมานี้ได้เกิดอุทกภัยอย่างร้ายแรง การคมนาคมโดยทางรถไฟระหว่างย่างกุ้งกับ
 ขนบตองขาดตอนถึงสองครั้ง และถึงในเวลาที่ยื่นรายงานนี้ การคมนาคมกับเมืองมันทเล ก็ยังหาได้
 แก้ไขให้ดีขึ้นกว่าเดิม แม้ทางรถไฟจะได้ถูกน้ำพัดพังมาตั้งแต่เดือนตุลาคมแล้วก็ดี การที่ทางรถไฟชำรุด
 ขาดตอนลงเช่นนี้มีผลเสียหายแก่รถไฟอย่างหนัก และเปนมลร้ายแก่การค้าขายทั่ว ๆ ไปเป็นอันมาก...”⁶³

⁶² เรื่องเดียวกัน.

⁶³ เรื่องเดียวกัน.

รายงานตลาดต่างประเทศจึงไม่ได้เป็นเรื่องของการรายงานทางการค้า การเงิน หรือสถานการณ์ทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว รายงานในส่วนนี้ยังมีการรายงานถึงสภาพแวดล้อมอื่น ๆ อาทิ สถานการณ์บ้านเมือง ภัยธรรมชาติในต่างประเทศที่มีผลกระทบต่อการพาณิชย์

5. บทวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจ ส่วนนี้เป็นส่วนที่มีจำนวนเนื้อหาไม่มากนัก โดยจะมีบทความวิเคราะห์ประจำทุกไตรมาส เรียกว่า “โน้ตเรื่องการค้าขายในระยะสามเดือน” หรือหากมีเหตุการณ์สำคัญอื่น ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของสยามก็จะมีการลงรายงานบทวิเคราะห์พิเศษ เช่น สำนวนโรคภัยของประเทศสยาม กับวิจารณ์การค้าขายนา ๆ ประเทศในรัชกาลของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๖ (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๘)⁶⁴

6. บทความและรายงานเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ ในส่วนนี้เนื้อหาจะเป็นเรื่องราวที่อาจจะไม่ได้ลงประจำในจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์อย่างต่อเนื่องนัก อาทิ รายงานปรอทและน้ำฝน รายงานเกี่ยวกับการชั่ง ตวง วัด รายงานของกองตรวจพันธุ์รุกขชาติ หนังสือความรู้ต่าง ๆ ที่กระทรวงได้รับหรือต้องการเผยแพร่ รวมถึงบทความปกิณกะต่าง ๆ

5.3 ข้อจำกัดและปัญหาของการสื่อสารทางเศรษฐกิจของจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์

แม้ว่ารัฐบาลสยามจะมีจุดมุ่งหมายให้จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ของกระทรวงพาณิชย์เป็นพื้นที่ “...แสดงความมุ่งหมายของสภา ให้พ่อค้าแลประชาชนทราบและให้ชาวคราวการพาณิชย์แก่พ่อค้า...” แต่ผู้วิจัยก็มีข้อสังเกตถึงข้อจำกัดและปัญหาของการเผยแพร่ความรู้ทางการพาณิชย์อยู่ 3 ประการด้วยกัน ได้แก่ การเผยแพร่

⁶⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, รพท.2/9 เรื่อง จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 20-23.

ในวงแคบ และปัญหาขององค์ความรู้กับการจัดการการศึกษา และราคาของจดหมายของสภาเผยแผ่พาณิชย์กับค่า
ครองชีพของราษฎรที่ส่งผลต่อการเข้าถึงจดหมายเหตุ

ประการแรก การกระจายตัวของจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ที่อยู่ในวงแคบ ดังที่กล่าวมาแล้วว่า
จดหมายเหตุเผยแผ่พาณิชย์เป็นหนังสือที่กระทรวงพาณิชย์ฯ ผลิตออกจำหน่ายแก่สาธารณะทุก 3 เดือน ฉบับละ 1
บาท แต่จุดจำหน่ายมีเพียงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงพาณิชย์ฯ เท่านั้น โดยมีการจำหน่ายที่ตีกระทรวง
พาณิชย์ฯ (ปัจจุบัน คือ ตึกมิวเซียมสยาม) กองโฆษณากรรมรถไฟหลวงแห่งกรุงสยาม⁶⁵ รวมทั้งพิพิธภัณฑ
สรรพสินค้าของกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม บริเวณถนนสุริวงส์⁶⁶ จึงพอจะอนุมานได้ว่าการจัดจำหน่ายสู่
สาธารณะไม่ได้มีความกว้างขวางมากนัก อาจส่งผลให้การกระจายตัวของหนังสือไม่ได้ออกไปยังวงกว้างของ
สังคมไปด้วย

ประการที่สอง และเนื้อหาของจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ที่ประกอบไปด้วยองค์ความรู้สมัยใหม่
อาทิ สถิติ เคมี พุทธศาสตร์ เศรษฐศาสตร์และการพาณิชย์ อาจส่งผลให้ผู้อ่านไม่ได้มีความหลากหลายมากนัก
อย่างน้อยก็ต้องเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษา โดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นกลางในเมืองและข้าราชการที่ได้รับการศึกษา
สมัยใหม่ เมื่อเปรียบเทียบกับข้าราชการของกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมที่ต้องมีความรู้พื้นฐานด้าน
ภาษาอังกฤษ การแปลภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย กฎหมายอาญาและกฎหมายเกี่ยวกับการชั่งตวงวัด รวมถึง
ความรู้ภาษาที่ 3 ที่สามารถเลือกสอบได้ อาทิ ภาษาฝรั่งเศส เยอรมัน ญี่ปุ่น จีน มลายูและฮินดู เพื่อการปฏิบัติได้
อย่างมีประสิทธิภาพ⁶⁷ ย่อมส่งผลให้ผู้อ่านจำเป็นต้องมีการศึกษาในระดับสามัญเพื่ออ่านและทำความเข้าใจเนื้อหา

⁶⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, รพท.2/9 เรื่อง จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 20-23.

⁶⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, รพท.2/15 จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 32-35.

⁶⁷ ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์), 80 ปี ในชีวิตข้าพเจ้า. (ม.ป.ท.): บันทึกรพิมพ์, 2523. สืบค้นเมื่อวันที่ 7
กรกฎาคม พ.ศ. 2568. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:176713.

ในจดหมายเหตุเผยแพร่พาณิชย์ได้ นอกจากนี้โฆษณাজดหมายเหตุเผยแพร่พาณิชย์เองได้ระบุว่า จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์เป็นหนังสือที่มีอยู่ประจำตามกระทรวง และหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ

ประการที่สาม นอกจากนี้ราคาหนังสือที่มีราคาสูงถึงเล่มละ 1 บาท และรายปี 4 บาท ในเวลานั้นก็นับว่าสูงมากเมื่อเทียบกับค่าครองชีพโดยทั่วไปของราษฎร เมื่อเทียบกับเงินที่ราษฎรต้องเสียให้กับรัฐ โดยเฉพาะเงินรัชชูปการหรือเงินช่วยราชการจำนวน 6 บาทต่อปี⁶⁸ สามารถนับได้ว่าการซื้อหนังสือเป็นรายจ่ายที่ค่อนข้างอยู่ในลำดับความสำคัญที่ไม่ได้อยู่ในลำดับแรก ๆ ในชีวิตประจำวันของราษฎรนัก

อย่างไรก็ตามข้อจำกัดและปัญหาที่ผู้วิจัยได้อุ้มนานไว้นั้น เป็นการสันนิษฐานบนพื้นฐานของเอกสารจดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์เท่านั้น เนื่องจากผู้วิจัยยังไม่สามารถเข้าถึงรายละเอียดเชิงการผลิตหรือการดำเนินงานของการจัดทำจดหมายเหตุเผยแพร่พาณิชย์ได้

5.4 สรุป

จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามของรัฐบาลสยามในการปรับใช้ความรู้ทางเศรษฐกิจและเผยแพร่ข้อมูล เพื่อการจัดทำสิ่งพิมพ์สำหรับการสื่อสารข้อมูลทางเศรษฐกิจอย่างเป็นระบบ โดยมีความเชื่อมโยงทั้งด้านการค้าภายในและระหว่างประเทศที่สืบเนื่องมาจากรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัฐบาลได้ใช้จดหมายเหตุเผยแพร่พาณิชย์เป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแพร่ข้อมูลสถิติ เศรษฐกิจและการพาณิชย์ โดยให้ความรู้เชิงสถิติที่เกี่ยวกับการค้าข้าว ไม้สัก แร่ธาตุ และสินค้าส่งออกประเภทต่าง ๆ ของประเทศ

⁶⁸ เขมภัทร ทฤษฎิกุล, “เงินรัชชูปการ ภาษีซึ่งเก็บจากความเป็นราษฎร,” สถาบันปรีดี พนมยงค์, สืบค้นเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2568. <https://pridi.or.th/th/content/2020/10/470>

รวมถึงการนำความรู้ด้านสหกรณ์ การออม และการปรับใช้วิทยาศาสตร์ในเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมมาใช้ในโครงการและงานของกระทรวงพาณิชย์ แม้ว่าจุดหมายเหตุจะถูกจัดพิมพ์อย่างต่อเนื่อง แต่ก็มีข้อจำกัดด้านการเข้าถึงเนื่องจากราคาที่สูง เนื้อหาที่เป็นเชิงวิชาการ และการจัดจำหน่ายที่จำกัดเฉพาะหน่วยงานรัฐและกลุ่มผู้เกี่ยวข้องโดยตรง ทำให้ประชาชนทั่วไปไม่สามารถเข้าถึงได้สะดวก จึงไม่สามารถทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้ทางเศรษฐกิจแก่สังคมวงกว้างได้เต็มที่ นอกจากนี้จุดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์ได้สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับตลาดโลก ข้อมูลที่นำเสนอครอบคลุมทั้งราคาสินค้าในตลาดโลก รายงานการค้า สภาพการผลิต และมาตรการของรัฐในการดูแลเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ เอกสารจึงทำหน้าที่เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่ช่วยให้เข้าใจทั้งกลไกทางเศรษฐกิจภายในประเทศและความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจโลก

บทที่ 6

บทสรุป

สยามมีพัฒนาการทางเศรษฐกิจมาตั้งแต่การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงใน พ.ศ. 2398 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและการปฏิรูปประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ยังคงขาดหน่วยงานกลางที่ทำหน้าที่ดูแลการพาณิชย์อย่างเป็นระบบ จนกระทั่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชดำริให้สถาปนากระทรวงพาณิชย์ใน พ.ศ. 2463 และจัดตั้ง “สภาเผยแผ่พาณิชย์” เพื่อเป็นองค์กรบริหารและที่ประชุมหารือเชิงนโยบายการพาณิชย์จากหน่วยงานต่าง ๆ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กระทรวงพาณิชย์ถูกควบรวมกับกระทรวงคมนาคมภายใต้ชื่อ “กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม” เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและลดค่าใช้จ่ายของรัฐ

หนึ่งในภารกิจสำคัญของกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม คือการ ประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางเศรษฐกิจสมัยใหม่ ผ่านการสื่อสารและเผยแพร่อข้อมูล โดยได้จัดทำ จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ เพื่อเผยแพร่วามรู้ทางการค้า สถานการณ์เศรษฐกิจ และนโยบายของรัฐแก่สาธารณชน เนื้อหามีการบูรณาการความรู้ใหม่ ๆ เช่น สถิติ เศรษฐศาสตร์ เคมี และพฤกษศาสตร์ เพื่อสนับสนุนการเกษตรและการค้า

ตลอดรัชสมัยรัชกาลที่ 7 จดหมายเหตุได้ตีพิมพ์บทความรวม 377 เรื่อง โดยส่วนใหญ่เป็นรายงานการค้า ข้าว ไม้ แร่ และสินค้าย่อย ตลอดจนการรายงานตลาดต่างประเทศ และยังครอบคลุมนโยบายของรัฐ กิจกรรมบริษัทเอกชน และข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาพันธุ์พืชเศรษฐกิจ ซึ่งสะท้อนถึงความพยายามของรัฐบาลสยามในการใช้ข้อมูลเชิงสถิติและความรู้สมัยใหม่เพื่อกำหนดนโยบายการค้าและพาณิชย์

อย่างไรก็ดี จดหมายเหตุยังคงมี ข้อจำกัดด้านการสื่อสารและการเผยแพร่ข้อมูลเศรษฐกิจ กล่าวคือ การกระจายตัวอยู่เพียงในวงแคบ โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ อีกทั้งกลุ่มผู้อ่านจำกัดเฉพาะผู้มีการศึกษาแบบตะวันตกหรือข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการค้า จึงไม่สามารถขยายผลสู่สังคมในวงกว้างได้เต็มที่

ในขณะเดียวกัน เนื้อหาในจดหมายเหตุยังสะท้อน สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม ของสยาม ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจโลก ทั้งความพยายามของรัฐในการควบคุมการค้า สนับสนุนการส่งออก และสร้างกลไกทางเศรษฐกิจใหม่ ๆ เพื่อลดผลกระทบต่อประเทศ จดหมายเหตุจึงไม่เพียงเป็นสื่อกลางในการสื่อสารข้อมูล แต่ยังเป็นหลักฐานที่สะท้อนการปรับตัวของสยามต่อระบบเศรษฐกิจโลก และเป็นรากฐานสำคัญของการจัดการข้อมูลเศรษฐกิจในเวลาต่อมา

บรรณานุกรม

เอกสารที่ยังไม่ได้รับการตีพิมพ์

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส. 15.2/1 เรื่อง ประชุมสภาเผยแผ่พาณิชย์ พ.ศ. 2463-2464.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, รพท. 2/1 เรื่อง จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 1-3.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. รพท. 2/9 เรื่อง จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 20-23.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. รพท. 2/11 จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 24-27.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. รพท. 2/13 จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 28-31.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. รพท. 2/15 จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 32-35.

เอกสารที่ได้รับการตีพิมพ์แล้ว

กระทรวงพาณิชย์. 100 ปี กระทรวงพาณิชย์. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

กระทรวงพาณิชย์. ประวัติกระทรวงพาณิชย์. กรุงเทพฯ, กระทรวงพาณิชย์, 2525.

ฉัตรบงกช ศรีวิฒนสาร. บทบาทของหนังสือพิมพ์การเมืองต่อสังคมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า

เจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477): กรณีศึกษาหนังสือพิมพ์สยามรีวิว (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์). กรุงเทพฯ:

พิพิธภัณฑสถานพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สถาบันพระปกเกล้า, 2566.

ชัยวัฒน์ ปะสุนะ, “สภาเผยแผ่พาณิชย์: ประวัติศาสตร์การบริหารราชการแผ่นดินและเศรษฐกิจใน

สมัยรัชกาลที่ 6” ใน วารสารการเงินการคลัง (E-Book), ปีที่ 35 ฉบับที่ 113 ไตรมาสที่ 2 ปี 2566:

น. 89-99. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2567.

https://www.researchgate.net/publication/372785719_sphapheyphaephanichy_prawatisa_strkarbriharrachkarphaendinlaeasersthkicnismayrachkalthi_6

ชูศรี มณีพุกษ์. *นโยบายเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว*. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, 2550.

ซิมเมอร์แมน, คาร์ล ซี. *การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทแห่งสยาม*. แปลโดย ซิม วีระไวทยะ, กรุงเทพฯ:

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2525.

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. *สยามพิมพ์การ: ประวัติศาสตร์การพิมพ์ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2549.

พรทิพย์ ดีสมโชค. *แนวความคิดและวิธีการสื่อสารการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว*

ระหว่าง พ.ศ. 2468-2477. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2553.

พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม. “บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทยตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2.” *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์*

บัณฑิตวิทยาลัย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.

พอพันธ์ อูยานนท์. *เศรษฐกิจไทยในสมัยรัชกาลที่ 7 รักษาเสถียรภาพ ปูพื้นฐานการพัฒนา*, กรุงเทพฯ:

โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, 2558.

พิทยาลงกรณ์, พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. *พระประวัติและพระนิพนธ์ของพระราชวรวงศ์เธอ*

กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์. (ม.ป.ท.): โรงพิมพ์ไทยเชชม, 2491. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2568.

https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:3077.

ผกาวรรณ เดชเทพพร. “สภาเผยแผ่พาณิชย์.” ใน *สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 2*

พระราชกรณียกิจและกิจการที่เกี่ยวข้องภายหลังรัชสมัย. ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 แก้ไขและเพิ่มเติม. กรุงเทพฯ:

มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2545, น. 348-353.

มยุรี นกยูงทอง. “ปัญหาเศรษฐกิจของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468 – 2477),”

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

ประกาศพระบรมราชโองการตั้งสภาเผยแผ่พาณิชย์. *ราชกิจจานุเบกษา*. วันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2463

ประกาศเรื่องความอืดคัดฝืดเคือง. *ราชกิจจานุเบกษา*. วันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2475.

ราม วชิราวุธ. *ประวัติศาสตร์รัชกาลที่ 6*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: มติชน, 2557.

วิจิตรมาตรา, ขุน. *80 ปี ในชีวิตข้าพเจ้า*. (ม.ป.ท.): บัณฑิตการพิมพ์, 2523. สืบค้นเมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม

พ.ศ. 2568. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:176713.

_____. *ประวัติการค้าไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น, 2516

วิจิตรวาทการ, หลวง. *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของไทย*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊ค, 2544.

วีรวัลย์ งามสันติกุล. *ประชาธิปไตยในกระแสธารประวัติศาสตร์*, กรุงเทพฯ: มูลนิธิประชาธิปไตย-รำไพพรรณี,

2559.

ศรัณย์ ทองปาน. *100 ปี ตึกเรา หนึ่งศตวรรษประวัติศาสตร์ตึกมิวเซียมสยาม*. นนทบุรี: 21 เซ็นจูรี จำกัด, 2565.

ศราวดี วิสาพรหม. “80 ปี การปฏิวัติสยาม 2475: ย้อนพินิจพรมแดนความรู้การปฏิวัติสยาม 2475 (อีกครั้ง).”

วารสารสถาบันพระปกเกล้า 11, 1 (มกราคม-เมษายน 2556): 5-37.

ส.ตุลยานนท์. *กระทรวงกับเสนาบดีในสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2435-2475) และตราประจำตำแหน่ง*.

(ม.ป.ท.): คณะรัฐวิทยา, 2544.

อัสสัมจินพงศ์ ฉัตราคม. “การคลังรัฐบาลในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.” *ข่าวรวมคำแหง*.

วันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2528.

แอนดรูส์, เจมส์ เอ็ม. *รายงานการสำรวจโรคกิจการตามชนบทสยามครั้งที่ 2 พ.ศ. 2477,*

แปลโดย กระทรวงเศรษฐกิจ, พระนคร: กระทรวงเศรษฐกิจ, 2480.

ภาคผนวก ก

คำนำ⁶⁹

วาระที่หนังสือจดหมายเหตุนี้ได้ออกเป็นครั้งแรก ย่อมเป็นโอกาสอันควร ที่จะแสดงความประสงค์ของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ในการที่คิดออกหนังสือประเภทที่ออกเป็นครั้งคราว แลบรรยายโดยย่อซึ่งอนุกรมแห่งราชการ ที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัด เพื่อให้บรรดากระทรวงแลกรม ที่มีหน้าที่เกี่ยวเนื่องในการเผยแผ่ทรัพย์สินของแผ่นดิน ได้มารวมกันกระทำกิจในหน้าที่ ให้เป็นการกลมเกลียวแลโดยลำดับกัน ตลอดจนได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งสภาเผยแผ่พาณิชย์ขึ้น

หนังสือจดหมายเหตุนี้ สภาเผยแผ่พาณิชย์ตั้งใจจะให้เปนอุบายจำแนกความรู้ ว่าปัญหาใดได้ขึ้นมาสู่ความพิเคราะห์แลวินิจฉัยของสภา แลว่ากิจการใดสภาเปนกังวลอยู่เป็นพิเศษ ที่จะให้ได้สำเร็จเปนผล แลว่าบรรดากระทรวงแลกรมที่มีหัวหน้าเปนกรรมการในสภา ได้ประกอบบนยะดำเนินการในหน้าที่ ให้สับสนกับความมุ่งหมายอันเปนสามัญแก่ตน คือ ความช่วยเหลือในการเผยแผ่ทรัพย์สินของบ้านเมืองมาสู่ความประกอบพาณิชย์กรรมนั้น ไว้เพียงไรแลด้วยประการใด หนังสือจดหมายเหตุนี้ จึงจักมีท้องเรื่องซึ่งแสดงกิจการของสภา สถิติพยากรณ์ปัจจุบัน แลรายงานแลข้อที่พึงจดจำในเรื่องการค้าขาย กับทั้งข้อความที่เป็นปัญหาประกอบในพาณิชย์ ปัญหาเนื่องในเอคอนนอมิกแลปัญหาว่าด้วยการเงิน แลจักมีข่าวคราวอื่นที่มีลักษณะเดียวกัน ซึ่งเห็นว่าจะเปนประโยชน์แก่มหาชน

ส่วนนยะดำเนินการทำนุบำรุงพาณิชย์ของบ้านเมือง ซึ่งรัฐบาลได้ประกอบมาโดยลำดับ จนได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งสภาเผยแผ่พาณิชย์นั้น ในกาลก่อนรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง การทำมาค้าขายทุกประเภท ได้เปนกิจของประชาราษฎร์ ซึ่งนับว่ารัฐบาลหาได้ประกอบนยะอันแน่วแน่ หฤตต่อเนื่องกัน

⁶⁹ จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับ 1 มิถุนายน 2464 ใน สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, รพท. 2/1 เรื่องจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 1-3.

เพื่อที่จะอุดหนุนแลบำรุงไม่ มาต่อเมื่อพาณิชย์การของชาวต่างประเทศ ได้เข้ามาถึงภายในบ้านเมือง เป็นส่วนใหญ่ ขึ้นทุกทีแล้ว รัฐบาลจึงได้เริ่มทำกิจการที่เป็นรัฐพาณิชย์ขึ้นบางอย่าง ซึ่งเพอญเป็นปัจจัยเกื้อกูลแก่การเผยแผ่ พาณิชย์ของบ้านเมือง ตัวอย่างรัฐพาณิชย์เช่นนี้ได้แก่การสร้างรถไฟหลวงเปนอาทิ

แต่เมืองไทยยังมีลักษณะเปนเมืองเพาะปลูกมากกว่าอื่น ประกอบกับข้อที่เปนเมืองมีพลเมืองน้อย เมื่อเทียบ จำนวนคนกับพื้นที่ดิน ทรัพย์สินอีกมากอย่างจึงเปนประหนึ่งว่ายังฝังอยู่ในแผ่นดิน ยังมิได้มีใครเผยแผ่ขึ้น แลการ ประกอบพาณิชย์กรรมนั้น เมื่อประชาชนยังไม่สามารถด้วยเหตุทุนน้การ ที่จะประกอบโดยขนาดที่กว้างขวาง การ เผยแผ่ทรัพย์ของประเทศสยามก็ต้องอาศัยความช่วยเหลือของรัฐบาลเปนประมาณ

การช่วยเหลือเช่นนี้ ในระหว่าง 20 ปีที่ล่วงมาแล้ว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งนำที่ราชการขึ้น หลายแผนก ซึ่งเปนนำที่ช่วยเหลือ กสิกรรมหฤพาณิชย์กรรม แยกย้ายกันเปนคนละส่วน แผนกราชการเหล่านี้ เมื่อ จะกล่าวแต่แผนกที่สำคัญก็ระบุได้ คือ ในกระทรวงเกษตรธิการ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมต่น้ำ สำหรับการบังคับน้ำให้เปนชลประทานในการกสิกรรมกับกรมอื่น ๆ ซึ่งมีหน้าที่ทดลองการเพาะปลูก แลมีน้ำที่ดูแล การเลี้ยงแลรักษาปศุสัตว์ ส่วนการอุดหนุนพาณิชย์นั้น ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมพาณิชย์แลสถิติ พยากรณ์ขึ้นในกระทรวงพระคลังฯ สำหรับรวบรวมแลจำแนกความรู้ในกิจการค้าขายของโลก สำหรับตรวจสอบดี แห่งวัตถุมีค่าในพาณิชย์ โดยอาศัยวิชาเคมีสตรี และเสาะแสวงคุณสมบัติแห่งพันธุ์ไม้ที่อาจประกอบเปนสินค้า โดยอาศัยวิชาโบทนยี แลให้เริ่มการตั้งสหกรณ์ไปด้วยพลางหนึ่ง ส่วนกรมที่มีลู่ทางจะเกื้อกูลกสิกรรมแลพาณิช กรรมได้ เช่นกรมสรรพากรในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ แลกรมรถไฟหลวงแลกรมทางในกระทรวงคมนาคม ก็ได้ เริ่มจะน้อมนยะดำเนียรการของตน ๆ มาสู่ทางที่จะช่วยเหลือการเผยแผ่พาณิชย์ของบ้านเมือง โดยที่ตั้งความมุ่ง หมายในการอุดหนุนกสิกรรมแลพาณิชการ

การอุดหนุนกิจกรรมแลพาณิชยกรรมแต่ละอย่างนั้น นับว่ารัฐบาลได้หาอุบายการแก้หนี้ไว้วางใจจะครบทุก
 อย่างที่อาจหาได้ในบัดนี้ แต่น่าที่ราชการเหล่านี้ เมื่อยังตั้งความมุ่งหมายไว้สำหรับกิจการที่ต่างกัน ก็ยังต้องมียะ
 ดำเนินการที่ต่างกันอยู่เป็นธรรมดา ส่วนว่าการเผยแผ่ทรัพย์ของบ้านเมือง ให้ได้มาประกอบเป็นพาณิชย์อัน
 กว้างขวางนั้น ย่อมอาศัยนโยบายดำเนินการ อันเป็นอันเดียวสามัญแก่บรรดากรรมแลกระทรวง ที่มีหน้าที่เกี่ยวเนื่องกับ
 การทำนุบำรุงกิจกรรมแลพาณิชการ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ
 สั่งให้แยกกรมพาณิชย์แลสถิติพยากรณ์จากกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ แล้วยกขึ้นเป็นกระทรวง ๆ หนึ่ง มีหน้าที่
 จัดการในแผนกอุดหนุนพาณิชการ ส่วนการปลูกษาหาฤกษ์ ประกอบนโยบายสำหรับดำเนินการเผยแผ่พาณิชย์นั้น ได้ทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งสภาเผยแผ่พาณิชย์ขึ้น สภานี้เป็นที่ชุมนุมแห่งหัวหน้ากระทรวงแลกรม ในกระทรวง
 พาณิชย์ กระทรวงเกษตรธิการ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ กระทรวงคมนาคม ซึ่งได้ทรงตั้งเป็นกรรมการตาม
 ตำแหน่งราชการนั้น สภามีหน้าที่ดำริห์นโยบายอันสาธารณ์ กระทรวงแลกรมมีหน้าที่รับนโยบายของสภา ไปประกอบนโยบายแห่ง
 กระทรวงแลกรมของตน แลจัดราชการให้เป็นผลสำเร็จต่อไป

ตำแหน่งราชการของสภา

สภาเผยแผ่พาณิชย์นั้น ได้ตั้งขึ้นโดยประกาศพระบรมราชโองการ ลงวันที่ 20 สิงหาคม พุทธศักราช 2463
 สภานี้ประกอบขึ้นด้วยข้าราชการในกระทรวงแลกรมต่าง ๆ อันได้ระบุมานี้แล้วในค่านำ แลตำแหน่งกรรมการผู้หนึ่งใน
 สภานั้น แยกออกเป็นสามพวก คือเป็นเจ้าพนักงานประจำสภาพวกหนึ่ง สมาชิกพวกหนึ่ง แลที่ปรึกษาพวกหนึ่ง ผู้
 ซึ่งนั่งในที่ประชุมของสภาเผยแผ่พาณิชย์ บัดนี้มีรายพระนามและนาม คือ

เจ้าพนักงานประจำสภา

สภานายก	พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ
อุปนายก	พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ

ภาคผนวก ข

การประชุมพิเศษของสภาเผยแผ่พาณิชย์⁷⁰

เนื่องจากที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวมกระทรวงพาณิชย์และกระทรวงคมนาคมเป็นกระทรวงเดียวกัน ดังแจ้งอยู่ในประกาศกระแสร่ำพระบรมราชโองการที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ดังนั้นพระเจ้าฟ้าง้าว กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน ผู้รั้งตำแหน่งสภานายกของสภา จึงได้รับสั่งนัดประชุมเมื่อวันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2469 และพระองค์ท่านได้ทรงดำริสต่อที่ประชุมให้ทราบถึงทางการซึ่งพระองค์ท่านจะทรงดำเนินต่อไปในภายภาคหน้า มีข้อความตามกระแสร่ำพระดำรัสดังต่อไปนี้:-

ท่านกรรมการและที่ปรึกษาของสภาเผยแผ่พาณิชย์

ข้าพเจ้าได้เชิญท่านมาประชุมสภาฯ เป็นพิเศษระหว่างคราวพักการประชุมธรรมดา โดยเหตุว่าเป็นธรรมเนียมที่สภาฯ รับนายกใหม่ นายกใหม่ก็ควรจะต้องแถลงหนทางนโยบายและวิธีดำเนินกิจการที่จะกระทำต่อไป แม้ว่าข้าพเจ้าเป็นแต่เพียงผู้รั้งตำแหน่งนายกของสภาฯ นี้ก็จริง ข้าพเจ้ารู้สึกว่าน่าที่ของข้าพเจ้าบังคับให้ข้าพเจ้าจัดการไปตามขนบธรรมเนียมนี้ ข้าพเจ้าขอโอกาสชี้แจงต่อท่านถึงความเห็นของข้าพเจ้าที่จะดำเนินพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งพระราชทานมาให้เป็นภาระอันใหญ่ของข้าพเจ้า

ในขั้นต้นข้าพเจ้าขอกล่าวถึงการที่พระเจ้าฟ้าง้าว กรมพระจันทบุรีนฤนาถ สภานายกพระองค์ก่อนได้ทรงกระทำมาในเบื้องหลัง ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าข้าพเจ้าแสดงความรู้สึกรวมการทั่วไปอยู่ในที่นี้ ว่าเราทุกคนมีความเคารพและรักใคร่ในพระเจ้าฟ้าง้าวพระองค์นั้น โดยที่พระองค์ท่านเป็นประมุขของเรา พระเจ้าฟ้าง้าวฯ พระองค์

⁷⁰ จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 20 เมษายน 2469 ใน สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. รพท. 2/9 เรื่อง จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 20-23.

นั้นเป็นผู้ที่ทรงเล็งเห็นสะพานกำเนิดหนทางดำเนินพระบรมราชาบายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลก่อน เพื่ออุ้มชูฐานะในทางเอคอนนอมิกของชนชาวสยามและเผยแผ่การค้าขายอันเป็นการสำคัญอย่างยิ่งที่จะนำความสุขสำราญมาให้แก่ชาติในสมัยนี้ หนทางดำเนินการซึ่งปรากฏในรายงานที่สภานายกพระองค์ก่อนกราบบังคมทูลพระกรุณาเมื่อวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2463 และได้ทรงนำออกอ่านในที่ประชุมเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2463 นั้นแสดงพระดำริที่อันแจ่มแจ้ง และได้ทรงกล่าวฐานะการตรงกับความเป็นไปไม่ผู้ใดสามารถจะกล่าวให้ดียิ่งไปกว่านี้ได้ เช่นนั้นข้าพเจ้าจึงรู้สึกว่าจะทำอย่างอื่นให้ดีกว่านั้นไม่ได้นอกจากจะคล้อยตามหนทางการตั้งที่ได้ทรงแสดงไว้แล้วในแต่หนหลังนั้น นอกจากนั้นพระองค์ท่านยังมีพระคุณที่ได้ทรงเป็นประธานในสภาฯ ยังความเจริญให้แก่สภาฯ ตั้งแต่กำเนิดเมื่อปี พ.ศ. 2463 จนปลายปี พ.ศ. 2468

การเปลี่ยนแปลงโครงการที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวมกระทรวงพาณิชย์และกระทรวงคมนาคมเป็นกระทรวงเดียวกันนั้น จะไม่เปลี่ยนแปลงงานกฎหมายของสภาฯ เลย โดยเหตุว่าเจ้าหน้าที่ในแพนงคมนาคม (เว้นไปแต่กรมไปรษณีย์โทรเลข) เคยได้นั่งในสภาฯ นี้เสมอมา การคมนาคมเป็นเครื่องมือสำคัญอันหนึ่งที่จะทำให้โปลิซีในทางเอคอนนอมิก ซึ่งรัฐบาลได้มุ่งไว้สำเร็จประโยชน์ได้ การที่เกิดมีผู้แทนกรมไปรษณีย์โทรเลขในสภาฯ นี้ขึ้น รู้สึกว่าจะเป็นเหตุให้ความพร้อมเพรียงเพิ่มขึ้นอีกเพื่อประโยชน์ในกิจการของสภาฯ

สภาฯ นี้มีคณะกรรมการ คือ ผู้แทนของกรมกระทรวงต่าง ๆ ล้วนที่สำคัญเกี่ยวกับกิจการค้าขายของประเทศอยู่พร้อมเพรียง คือ กระทรวงเกษตรเป็นตัวแทนในการเพาะพืชผลของประเทศ กระทรวงพาณิชย์และคมนาคมเป็นตัวแทนในทางบรรทุกและสื่อสารและและการหาตลาด และนอกจากนั้นการหาเงินทองที่จะทำให้แผนการเผยแผ่ความเจริญซึ่งรัฐบาลคิดไว้ให้สำเร็จได้ผลดีก็มีกระทรวงพระคลังฯ เป็นผู้แทน เพราะฉะนั้นข้าพเจ้ากล้าดำริห์และกล่าวได้ว่าสภาฯ นี้เป็นสภาฯ ที่มีคณะผู้แทนต่าง ๆ อยู่ครบบริบูรณ์กับมีเครื่องมือพร้อมแล้วที่จะยังแผนทางการของรัฐบาลเพื่อบำรุงการค้าขายให้สำเร็จประโยชน์ได้อย่างดี

กิจการที่กระทรวงใหม่จะต้องกระทำนี้แบ่งออกได้เป็น 2 ภาค ภาค 1 การพาณิชย์ คือส่วนที่จะช่วยเหลือ การพาณิชย์ของประเทศให้เจริญยิ่งขึ้นเหตุอีกนัยหนึ่งตามคำของผู้รั้งตำแหน่งที่ปรึกษาซึ่งกล่าวไว้ในเมโมเรนด์ม ของเขาว่าดังนี้ “เพื่อจะฝึกหัดให้คนรุ่นใหม่ของประเทศรู้จักประหยัดทรัพย์และรู้จักถึงความเจริญซึ่งพึงจะมีขึ้นได้ ในประเทศของเรา ให้เขาพยายามที่จะใช้กำลังและความคิดสำหรับปัญหาในการบำรุงบ้านเมืองและการค้าขายนั้น สำหรับตัวเขาและสำหรับชาติ” เพื่อจะดำเนินกิจการที่ได้กล่าวแล้วให้บรรลุประโยชน์ได้กระทรวงจะต้อง

(1) บำรุงและส่งเสริมการสหกรณ์ให้ดีขึ้น เพราะการสหกรณ์เป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่จะให้ได้รับผลตามมุ่ง หมาย ข้าพเจ้าอาจกล่าวต่อไปได้อีกโดยอาศัยหลักของ สภานายกพระองค์ก่อนผู้ได้กราบบังคมทูลหาญ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง 2 รัชกาลในเรื่องนี้ ว่าการมีสมาคมสหกรณ์นั้นเป็นวิธีอันหนึ่งที่จะปลุกใจสมาชิก ให้ต่างคนต่างรู้จักวิธีการเมืองเหตุอีกนัยหนึ่งเป็นโรงเรียนที่จะฝึกหัดพลเมืองให้รู้จักส่วนได้ส่วนเสียเหมาะแก่ที่จะมี นำที่รับผิดชอบในกิจการของรัฐบาลมากขึ้นในภายหน้า การสหกรณ์นี้ได้รับผลบ้างแล้วคือทำให้การลักขโมยและ การประทุษร้ายอย่างอื่น ๆ ในแขวงที่มีสมาคมสหกรณ์นั้นลดน้อยลงเป็นลำดับ

(2) บำรุงการค้าขายโดยที่มีการจดทะเบียนบริษัทแลมีเจ้าหน้าที่ควบคุมดูแลบริษัทต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นในประเทศ สยาม

(3) จัดระเบียบวิธีวัดชั่งตวงให้ลงรูปรอยเดียวกัน และชักจูงให้ประชาชนรู้จักใช้หลักวัดชั่งตวงอย่าง เดียวกัน เพราะในกาลก่อน ๆ มาการซื้อขายกับหลายชาติหลายประเทศทำให้การวัดชั่งตวงเกิดขึ้นหลายอย่าง หลายประเภทไม่ใคร่สม่ำเสมอ

(4) สืบสวนฐานะทางเอคอนอมิกของประเทศโดยอุบายตรวจสอบสถิติเพื่อให้รัฐบาลคิดหาหนทางบำรุงกิจการให้ เจริญยิ่งขึ้น และแสวงหาตัวเลขซึ่งแสดงราคาค่าใช้จ่ายอยู่กินขึ้นและลด

(5) บำรุงให้พลเมืองมีนิสัยในการประหยัดทรัพย์โดยขยายการคลังออมสินรับฝากเงินให้มากขึ้น ซึ่งอาจจะทำให้รัฐบาลมีโอกาสใช้เงินทุนทำประโยชน์ในการขยายกิจการในทางบำรุงประเทศให้ดีขึ้น เหตุเพื่อที่จะซื้อบอนด์ของรัฐบาลสยามกลับคืนมาจากต่างประเทศ เช่นนั้นจะทำให้ผู้ถือบอนด์มีส่วนได้ส่วนเสียในการบำรุงประเทศตนโดยแท้จริง

(6) ช่วยเหลือการค้าขายของประเทศในการค้นคว้าหาสรรพคุณของพันธุ์รุกชาติและเพื่อที่จะสืบสวนวิธีและคุณสมบัติของสิ่งของต่าง ๆ โดยใช้วิธีการแยกธาตุ

(7) โฆษณากิจการงานต่าง ๆ โดยวิธีที่จะประกาศและให้ชาวตลาดแก่ประชาชน เพื่อที่จะให้สินค้าแพร่หลายยิ่งขึ้น

ส่วนภาคคมนาคมของกระทรวงนั้น เกี่ยวแก่การรัฐพาณิชย์เกือบทั้งสิ้น ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วในที่อื่นว่าการรัฐพาณิชย์ก็เป็นเครื่องมืออันสำคัญในการเผยแผ่กิจเอคอนอมิกของประเทศ การที่ให้ Transportation หรือ บรรทุกส่งและการสื่อสารณุกเงินนั้นสำคัญเท่ากับที่จัดขึ้นให้ทางเพาะปลูกและทางหัตถกรรมณุกเงินเหมือนกัน เป็นสิ่งซึ่งบำรุงความเจริญของประเทศได้เคยทำมาแล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกว่ตรงกับฐานะของบ้านเมืองที่ควรจะเป็นไปตามที่อาแดมสมิทกล่าวไว้ใน Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nation เหมาะแก่ฐานะของประเทศในเวลานี้ โดยที่เรามีความเสรีภาพมากกว่าประเทศอื่น ๆ โดยมากในแถบตะวันออก ข้าพเจ้าขอ นำข้อความของอาแดมสมิท ตอนหนึ่งมากล่าวในที่นี้ว่า “ระเบียบการทั้งหลายที่เกิดขึ้นโดยเห็นแก่หน้ากันเหตุการณ์ บังคับรั้งรอในที่ไม่ควร ถ้ายกเลิกเสียได้ หลักการในทางเสรีภาพอันเปนมาโดยธรรมชาติย่อมจะเกิดขึ้นได้เอง บุคคลทุกคนย่อมมีเสรีภาพที่จะกระทำกิจการเพื่อประโยชน์แก่ตนเองได้ ถ้าเขาไม่ได้ฝ่าฝืนกฎของความยุติธรรมแล้ว จะถือการอุสาหกรรมของเขาและเงินทุนของเขาไปแข่งขันกับผู้ใดผู้หนึ่งก็ได้ ตามหลักเสรีภาพโดยธรรมชาติ พระเจ้าแผ่นดินทรงมีพระราชภาระพึงต้องกระทำอยู่เพียงสามประการเท่านั้น (1) นานาที่จะต้องป้องกันสมาคมให้พ้นจาก

ความทารุณกรรมและการบุกรุกของอิศรสมาคมอีกพวกหนึ่ง (2) นำที่คุ้มครองสมาชิกให้สมาคม ทุก ๆ ด้านให้ได้รับความคุ้มครองจากอธรรม หากความกดขี่จากสมาชิกของอีกสมาคมหนึ่ง หากอีกนัยหนึ่งก็ต้องจัดระเบียบการศาลให้แน่นหนาเป็นยุติธรรม (3) นำที่การโยธาก่อสร้างและบำรุงการสาธารณประโยชน์ ซึ่งอาจจะไม่เป็นประโยชน์ต่อส่วนบุคคล หากต่อจำพวกน้อยจะคิดสร้างขึ้นและรักษาไว้เพราะว่ากำไรจะไม่คุ้มเท่ากับที่เสียไปของบุคคลคนเดียว หากของคนจำพวกน้อยจำพวกหนึ่ง แต่ก็อาจอำนวยผลให้แก่สมาคมเป็นส่วนใหญ่ได้อย่างงดงามเกินกว่าที่ต้องลงทุน”

โดยพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตรีชนกในพระราชหฤทัยว่ารัฐประศาสน์บายของประเทศ ควรแบ่งงานการเป็น 3 ประเภท ซึ่งคล้ายกับข้อความที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น คือ 1 การป้องกันของประเทศ 2 การปกครอง 3 การเผยแผ่พาณิชย์ ในข้อทำยนี้การรัฐพาณิชย์รวมอยู่ด้วย

สภาฯ นี้มีหน้าที่ที่จะรวบรวมกันเผยแผ่ความเจริญทุกอย่างที่จะยังให้ประเทศมีความรุ่งเรืองได้ มีความจำนงใจอันเดียวที่จะทำให้ประเทศเข้าสู่ฐานะในทางเอคอนอมิกได้ดีทันสมัย

ประเทศเรามีความสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ต่าง ๆ จึงต้องการแต่การบำรุงและขยายต่อไปเท่านั้นเพื่อที่จะนำความมั่งคั่งในทรัพย์และอิศรภาพในทางเอคอนอมิกให้ยิ่งขึ้นตามสมัย ในขณะนี้ทางอาหารเราก็เป็นประเทศที่มีความอิศรภาพเต็มที่อยู่แล้ว ความเห็นของข้าพเจ้าว่าหน้าที่สภาฯ นี้ก็คือ จะต้องช่วยพระองค์ผู้ทรงเป็นประมุขแห่งประเทศให้ได้ตามความหวังในพระราชหฤทัยของท่านที่จะบำรุงและขยายฐานะของประเทศให้ดีขึ้น ข้าพเจ้าหวังว่ากรรมการและที่ปรึกษาของสภาฯ คงมีความหวังอย่างนี้ด้วยกันทั้งนั้น และจะช่วยข้าพเจ้าทำการใด ๆ ให้ได้รับผลดีที่สุดที่จะมีได้ นี้และเป็นความหวังอันยิ่งใหญ่ของประเทศ

ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขอยกข้อมตินี้กล่าวและขอให้สภาฯ รับรองดังต่อไปนี้ “สภาฯ นี้มอบให้ผู้รั้งตำแหน่งนายก นำข้อความไปกราบบังคมทูลพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาท สภานายกพระองค์ก่อน ว่าสภาฯ นี้ขอบพระคุณเป็นล้นเกล้าในกิจการต่าง ๆ ที่ได้ทรงทำไปแล้วสำหรับสภาฯ นี้และสำหรับประเทศ กับขอถวายพระ

พรให้พระองค์ทรงดำเนินกิจการอันสูงยิ่งขึ้นที่ได้ทรงรับภาระกระทำอยู่ในเวลานี้โดยความสะดวและความเจริญ และขอแสดงน้ำใสใจจริงว่า กรรมการและที่ปรึกษาของสภาฯ นี้ ย่อมระฤกอยู่เสมอว่า พระองค์ท่านยังทรงเป็น ประมุขแห่งความคิดของเขาทั้งหลายอยู่เสมอ”